

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA

MLUVA VČELAŘŮ – VÝZKUM SOCIOLEKTU

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Jakubčíková

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Málková, Ph.D.

Plzeň 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne .....

.....

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří PaedDr. Jitce Málkové, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Dále děkuji všem respondentům, kteří mi pomohli se sběrem jazykového materiálu, a samozřejmě i své rodině za podporu, trpělivost a péči.

Obsah

1	ÚVOD	7
1.1	Cíl práce	8
1.2	Metody práce	8
1.3	Stanovení hypotéz	9
2	TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1	Stratifikace národního jazyka	10
2.1.1	Jazyk spisovný	10
2.1.2	Jazyk nespisovný	11
2.1.2.1	Dialekt, interdialekt a obecná čeština	11
2.1.2.2	Argot	11
2.1.2.3	Žargon a hantýrka	12
2.2	Vymezení pojmu sociolekt a slang	12
2.2.1	Definice sociolektu	12
2.2.2	Definice slangu	12
2.2.2.1	Původ slova “slang”	14
2.2.2.2	Slang zájmový a profesionální	15
2.2.2.3	Aspekty slangu	15
2.2.2.3.1	Jazykové hledisko	16
2.2.2.3.2	Mimojazykové hledisko	17
2.2.2.4	Způsoby tvoření slangových výrazů	17
2.2.2.4.1	Odvozování	17
2.2.2.4.2	Odvozování substantiv	18
2.2.2.4.3	Odvozování verb	20
2.2.2.4.4	Odvozování adjektiv	20
2.2.2.4.5	Skládání	20
2.2.2.4.6	Zkracování	21

2.2.2.4.7	Překrucování.....	21
2.2.2.5	Přenášení slovního významu	21
2.2.2.5.1	Metafora	21
2.2.2.5.2	Metonymie.....	22
2.2.2.6	Víceslovná pojmenování.....	22
2.2.2.7	Přejímání slov z cizích jazyků	23
2.2.2.8	Expresivita	23
3	HISTORIE VČELAŘSTVÍ VE SVĚTĚ A NA ÚZEMÍ ČECH	25
4	PRAKTICKÁ ČÁST.....	26
4.1	Charakteristika jazyka.....	26
4.1.1	Dělení sociolektismů z hlediska sémantického	26
4.1.1.1	Názvy míst	26
4.1.1.2	Názvy druhů úlů.....	26
4.1.1.3	Názvy částí úlu.....	27
4.1.1.4	Názvy nástrojů a pomůcek.....	27
4.1.1.5	Názvy oděvů	28
4.1.1.6	Názvy osob	28
4.1.1.7	Názvy druhů včel	28
4.1.1.8	Názvy členů včelstva	29
4.1.1.9	Názvy včelích produktů	30
4.1.1.10	Názvy pro části těla včel	30
4.1.1.11	Názvy onemocnění	31
4.1.1.12	Názvy činností, stavů a dějů.....	31
4.1.1.13	Ostatní názvy.....	33
4.1.2	Dělení sociolektismů z hlediska slovnědruhového.....	33
4.1.2.1	Substantiva.....	33
4.1.2.2	Adjektiva.....	33

4.1.2.3	Verba.....	34
4.1.3	Dělení sociolektismů z hlediska onomaziologického.....	34
4.1.3.1	Odvozování.....	34
4.1.3.2	Skládání	35
4.1.3.3	Zkracování	35
4.1.3.4	Překrucování	35
4.1.3.5	Přenesení významu	35
4.1.3.5.1	Metafora	35
4.1.3.5.2	Metonymie.....	36
4.1.3.6	Univerbizace	36
4.1.3.7	Frazémy	36
4.1.4	Přejatá slova.....	36
4.1.5	Expresivita ve včelařském sociolektu.....	37
4.1.6	Synonymičnost ve včelařském sociolektu.....	37
4.2	Interslangové výrazy ve včelařském sociolektu	38
5	SLOVNÍK VČELAŘSKÉHO SOCIOLEKTU	41
6	ZÁVĚR.....	53
7	RESUMÉ.....	54
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
9	PŘÍLOHA 1 (dotazník).....	I
10	PŘÍLOHA 2 (grafy vybraných odpovědí).....	IV

1 ÚVOD

Již praotec Čech, když obzíral novou zemi z Řípu, si pochvaloval, že je i na včely bohatá. Staří Čechové rádi pili medovinu, jak potvrzuje Kronika Dalimilova. Také Šárka ve Starých pověstech českých opila Ctirada a jeho společníky medovinou, aby ho mohla odvést na Děvín.

KEBRLE, Josef, Památník včelařů československých. Praha. 1896.

Téma bakalářské práce (včelařský sociolekt) je mi blízké a pro mou budoucí činnost užitečné. Včelaření se věnuji již třetím rokem a seznámila jsem se s ním díky svému partnerovi, který od dětství včelařil se svým dědečkem. Aktuálně se spolu staráme o tři včelstva a plánujeme tento velice užitečný koníček prohlubovat. Jakožto nováček se mám stále co učit, a tak sběr informací v oblasti terminologie a sociolektu přispěje k mému zdokonalování.

Při studiu si nešlo nepovšimnout, že pozornost je oboru včelařství (co se týká jazykového hlediska) věnována velmi málo. Tématem se například zabývá Mgr. Magda Pavličíková¹ ve své závěrečné práci z roku 2015. Nejvíce (a i tak pouze okrajově) se tématem zabývá Jaroslav Hubáček.

---

¹ PAVLIČÍKOVÁ, M. *Mluva včelařů – Analýza sociolektu*. Plzeň, 2015.

1.1 Cíl práce

Předmětem výzkumu je mluva včelařů. Cílem této práce bylo posbírat dostatečné množství jazykového materiálu včelařského sociolektu a následně toto výrazivo analyzovat a roztřídit na základě stanovených kritérií.

1.2 Metody práce

V první části této práce jsem se zabývala teoretickým studiem slangu, hledáním vhodných zdrojů a sběrem materiálů.

Následně jsem se zabývala sběrem jazykového materiálu z oblasti včelařství. Pro shromáždění jsem použila metodu dotazníku a metodu rozhovoru. Využila jsem dvě podoby dotazníku – online a tištěnou. Online dotazník jsem rozesílala do různých včelařských skupin na sociálních sítích a mezi své známé. Tištěný dotazník jsem oproti tomu rozdávala konkrétním osobám a využila jejich kontakty na další zástupce oboru včelařství. Tištěná forma měla jednoznačnou výhodu v obsažení širšího věkového okruhu. Díky tomu se mi podařilo oslovit i několik lidí vyšší věkové hranice.

Rozhovory byly prováděny pouze s obyvateli Plzeňského kraje. Díky osobnímu kontaktu docházelo k lepšímu vysvětlení výrazů a požadavků, a to i za pomoci názorných příkladů a ukázek, což považuji za velkou výhodu oproti metodě dotazníku.

Svou práci jsem rozdělila na dvě části. První, teoretická část pojednává o celkové charakteristice slangu a sociolektu. Ve stručnosti shrnuji i historii včelařství. Druhá, praktická část obsahuje výsledky výzkumu, analýzu nasbíraného jazykového materiálu z hlediska sémantického, slovnědruhového, onomaziologického a z hlediska expresivity a synonymičnosti daných výrazů. Závěr praktické části obsahuje slovník shromážděných sociolektismů.

V obou částech práce mi byly oporou zejména výklady Jaroslava Hubáčka, se kterými se mi z hlediska obsahu a srozumitelnosti pracovalo nejlépe.

Sběr materiálu byl prováděn od srpna roku 2023 do února 2024. Pomocí těchto metod jsem shromáždila 307 výrazů (včetně tvarových modifikací některých výrazů) od celkem 57 respondentů.

1.3 Stanovení hypotéz

1. Včelaření je velmi individuální činnost s dlouholetou tradicí, a tak lze očekávat velké množství synonym.
2. Předpokládáme, že mnoho včelařů nebude zcela seznámeno se slangovými výrazy a bude užívat spíše odbornou terminologii.
3. Očekáváme minimum výrazů přejatých z cizích jazyků, protože včelařství je tradiční obor v českém prostředí.
4. Lze se domnívat, že ve včelařském prostředí bude mnoho výrazů utvořeno krácením, z důvodu vztahu terminologie a slangu.
5. Ve zkoumaném sociolektu bude pravděpodobně mnoho výrazů utvořeno metaforickým přenášením významu a setkáme se s vysokou frekvencí sociolektismů s expresivním příznakem.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Stratifikace národního jazyka

V následujících odstavcích o stratifikaci se opíráme zejména o výklady autorů Slovníku nespisovné češtiny² a o výklady Přemysla Hausera³.

Český jazyk můžeme vymezit do dvou základních útvarů. Jedná se o češtinu spisovnou a nespisovnou. Přejít mezi těmito vrstvami tvoří čeština hovorová, která je mluvenou podobou češtiny spisovné. Hovorová čeština je užívána v polooficiálních či neoficiálních mluvených projevech a je charakteristická svou různou mírou nespisovnosti. Jako příklad můžeme uvést spisovný výraz „*dívat se*“, jehož hovorovou variantou je výraz „*koukat se*“ a nespisovnou např. výraz „*vejrat*“.

2.1.1 Jazyk spisovný

Spisovný český jazyk je kodifikovaný útvar národního jazyka plnící především reprezentativní funkci. Spisovná čeština je užívána zejména v oficiálních projevech, odborných pracích apod.

V rámci spisovného lexika vymezujeme **výrazy neutrální**, které může užívat každý mluvčí v každé situaci a **výrazy s nějakým specifickým příznakem**.

Slovní zásoba s časovým příznakem rozlišuje tzv. **archaismy** (pojmenování, která ustupují novějšímu běžnějšímu pojmenování), např. *drahný* (dlouhý), *anžto* (protože), **historismy** (pojmenovávají zaniklé historické skutečnosti), např. *cech*, *dráb*, *tolar* a dále **neologismy** (nová slova, dosud pevně nezakotvená v lidském podvědomí) např. *satelit*, *deodorant*, *reflektor*.

V kategorii příznaků citových (expresivních) vymezujeme slova s **kladným citovým příznakem**, která zahrnují slova familiární (*miláček*), hypokoristika (*mamka*), dětská slova (*hačat*) a eufemismy (*zesnout*). Expresivní výrazy mohou mít také **záporný příznak**. Do této kategorie řadíme pejorativa (*špicl*), augmentativa (*psisko*), slova zhrubělá (*tlama*), vulgární (*hajzl*) a dysfemismy (*chcípnout*).

---

² HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha 2020, s. 10 – 16.

³ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha 1980, s. 18 – 58.

2.1.2 Jazyk nespisovný

Nespisovný český jazyk zahrnuje útvary teritoriálně omezené (nářečí), se kterými se pojí pojmy jako interdialekt a obecná čeština.

Součástí nespisovné češtiny je vulgární slovní zásoba a sociolekty, které jsou úzce spjaty s argotem, žargonem, slangem a profesní mluvou. Tyto útvary jsou spojeny aspekty sociálními.

Vzhledem k tématu práce jsou stručně vymezeny pouze útvary argot a žargon, zbylé útvary jsou v následující části představeny podrobněji.

2.1.2.1 Dialekt, interdialekt a obecná čeština

Nářečí (teritoriální dialekt) je územně omezeným útvarem nespisovné češtiny. Na území Čech se nářečí udržela zejména na Chodsku a v Podkrkonoší. V oblasti Moravy pak hovoříme o třech tradičních nářečích – hanáckém, moravskoslovenském a lašském. Typickým příkladem nářečí jsou výrazy *dědina* (vesnice), *stolař* (truhlář), *zavazet* (překážet) a mnoho dalších.

„Pojem nářečí se někdy používá zejména pro malé oblasti, na větším území, kde se drobné rozdíly vyrovnávají, vzniká tzv. **interdialekt**.“⁴

Na území Čech a Moravy se aktuálně používá **obecná čeština**, která je nejrozšířenějším interdialektem. V současnosti některé prvky obecné češtiny pronikají do češtiny spisovné (především do mluvené podoby), např. *kluk*, *bramboračka*, *bál* atd.

2.1.2.2 Argot

Jako argot označujeme mluvu společenské spodiny (zlodějů, bezdomovců, podvodníků atd.). Tento útvar je silně expresivní a jeho hlavní funkcí je funkce utajovací. Záměrem jeho uživatelů je utajení informací před představiteli zákona, zachování tajemství, snaha odlišit nepřítele apod. Typická je také velká synonymičnost, metaforičnost či uplatnění

---

⁴ HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha 2020, s. 10.

jazykové hravosti. Jako příklad uvádíme argotismy *loch* (vězení), *facha* (práce), *chlup* (detektiv) nebo *čábě* (dítě).

Argot ovšem našel své využití i v mluvě vojáků, studentů apod.

2.1.2.3 Žargon a hantýrka

Toto označení bývá synonymem pro slang, popř. argot a profesní mluvu. Žargon se od ostatních útvarů odlišuje především svou otevřeností po stránce lexikálně-frazeologické.

Podobně jako u slangu a argotu se i u žargonu vyskytují spojení typu kriminální žargon, vězeňský žargon, žargon mládeže, sportovní žargon apod.

Dalším možným synonymem žargonu je hantýrka, která je označením pro skupinovou mluvu. Příkladem a odrazem hantýrky je například tzv. brněnský „hantec“.

2.2 Vymezení pojmu sociolekt a slang

V této části se zabýváme charakteristikou sociolektu a slangu a jejich aspekty, vymezením slangu profesionálního a zájmového, původem samotného slova slang a způsoby tvoření slangového výraziva.

2.2.1 Definice sociolektu

Sociolekt neboli sociální dialekt je jazykem určité sociální skupiny a od ostatních útvarů národního jazyka se odlišuje především svou slovní zásobou, frazeologií a sémantikou. Sociolekt slouží jako doplňkový prostředek pro komunikaci v určitém společenském uskupení. S tímto termínem úzce souvisí termín slang.⁵

2.2.2 Definice slangu

J. Hubáček chápe slang jako „soubor jistých speciálních názvů a obrátů, kterých se užívá v běžném styku mezi členy pracovního nebo zájmového společenství kromě

---

⁵ HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha 2020, s. 11.

příslušné terminologie.“⁶ Tato pojmenování vznikají z důvodů praktických či expresivních. Na rozdíl od výrazů běžných se slangismy ve společnosti mimo dané specifické prostředí uplatňují minimálně, nebo vůbec.⁷ Vedle termínu slang se vyskytuje i mnoho dalších synonymních termínů, například „sociální nářečí, společenská nářečí, speciální nářečí, vrstevná nářečí, společenská mluva, pracovní mluva, vrstevná mluva aj.“⁸ Jedná se o svébytné jazykové útvary, u kterých je značné uplatňování mimojazykových faktorů (např. sociálních, psychických).⁹ „Slangy (vrstvy slangových názvů) jsou živou a neustále dotvářenou součástí slovní zásoby národního jazyka.“¹⁰

Podle J. Suka je slang skupinová mluva se zvláštním lexikálním rejstříkem, která označuje osoby, předměty a jevy, které jsou pro život mimo skupinu netypické. Slouží tak pro komunikaci uvnitř skupiny a má funkci integrující (vymezuje danou skupinu od jiné společnosti).¹¹

L. Klimeš považuje slang za „druh nespisovného jazyka (mluva) příslušníků určitého zaměstnání (profesionální slang) nebo určité, společensky kladně nebo neutrálně hodnocené skupiny lidí spojených určitým zájmem (skupinový slang).“¹²

„Slang je soubor slov a frází užívaných skupinou lidí spjatých stejným zájmem, eventuálně též profesí (např. vysokoškolský slang: *asák* – asistent, *cvika* – odborná cvičení, *filda* – filosofická fakulta, *pruba* – zkouška).“¹³

P. Hauser uvádí, že „slang je nespisovná slovní zásoba spjatá s prostředím. Tato sociálně diferenciovaná slovní zásoba se někdy rozlišuje na profesionální (stavovská) a slangovou (slang v užším smyslu). Relativně hojná je ve slangu redukce slabik nebo hlásek ve slově, tzv. haplogogie: *sím* (prosím), *čenina*, *franina*, *stača* (dostatečná).“¹⁴

Pro slang je typická expresivnost, metaforičnost, synonymičnost a uplatnění jazykové hravosti.

Slang (sociolekt) má v systému národního jazyka důležitou funkci: na rozdíl od spisovného jazyka nebo teritoriálních dialektů splňuje požadavek jazykové ekonomie,

---

⁶ HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 9.

⁷ HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 9.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž, s. 11.

¹⁰ Tamtéž, s. 27.

¹¹ SUK, J. *Několik slangových slovníků*. Praha 1993, s. 8.

¹² KLIMEŠ, Lumír, *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920–1996*. Plzeň 1997, s. 4.

¹³ GREPL, Miroslav a kol., *Příruční mluvnice češtiny*. Brno 1995, s. 94.

¹⁴ HAUSER, Přemysl, *Nauka o slovní zásobě*. Praha 1980, s. 25.

umožňuje mluvčímu vyjádřit citový postoj, vyplňuje mezery ve spisovném jazyce a nářečích (např. při absenci pojmenování předmětu, jevu). I přes snahy v minulosti tyto údajně negativní jazykové jevy potlačovat, je jejich význam nesporný.¹⁵

Slangové výrazivo silně podléhá „jazykové módě“, a tak některé výrazy po jisté době zanikají.¹⁶

Mimo to se jako slang někdy označují také výrazy známé a hojně užívané, se kterými se můžeme setkat např. v umělecké literatuře či v médiích. Pro tuto skupinu existuje termín obecný slang (Hubáček jej nazývá jako interslang).¹⁷

„Funkce slangu plyne z potřeby jednotlivce a skupiny jazykově se vymezit v sociálně zvrstveném okolí, integrovat dílčí společenství a zaujmout v něm jistou pozici.“¹⁸

Slang je tedy chápán jako mluva zájmového či profesního prostředí, a proto je se slangem a sociolektem spjata také mluva profesní. Slang ale na rozdíl od profesionální mluvy vzniká z potřeby expresivního pojmenování již známých pojmů. Vzniká tak řada synonym, která jsou ve slangu výsledkem právě jazykové hravosti.¹⁹

Hranice mezi některými jazykovými útvary nejsou ostře vymezené, a tak mohou splývat (např. slang a profesní mluva).

2.2.2.1 Původ slova “slang”

Slovo slang se poprvé objevilo patrně v polovině 18. století v Anglii, kdy pravděpodobně vycházelo ze slova *s'language*, což znamenalo *něčí jazyk*. Toto označení mělo sloužit jako název pro vulgární jazyk.²⁰

Původ slova slang se dále připisuje cikánštině, norštině (podle E. Partridga) nebo severoanglickým dialektům (Makovskij).²¹

---

¹⁵ HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva o nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha 2020, s. 15 – 16.

¹⁶ Tamtéž, s. 13.

¹⁷ Tamtéž, s. 14.

¹⁸ VONDRÁČEK, M. *Funkční diferenciacie slangu a profesní mluvy. Sborník z přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003*. Plzeň: PF v Plzni, 2003, s. 17.

¹⁹ HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha 2020, s. 13.

²⁰ Tamtéž, s. 9.

²¹ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 9.

Podle Františka Kopečného je slang „anglické slovo skandinávského původu (poprvé doložené r. 1758) a lze je pokládat za dějové jméno ke *sling* (vrhat, házet); označovalo původně zvláštní zpěvavý a lstivý jazyk žebráků.“²²

2.2.2.2 Slang zájmový a profesionální

Slang zájmový se od slangu profesionálního liší motivací. Profesionální slovní zásoba je motivována vztahem k povolání, zatímco ta slangová je vázána k projevům zájmových skupin.

Slang zájmový (skupinový) je zaměřen na určité společenské skupiny lidí spojené nějakým zájmem. Mimo jiné je pro něj typická jazyková hravost a velká expresivnost.

Slang profesionální (pracovní) užívají příslušníci nějakého zaměstnání. Pro profesní slang je charakteristická zejména jednoznačnost a rychlost sdělení. Jeho hlavní funkcí je funkce dorozumívací. S tím dále souvisí malá proměnlivost a synonymičnost tohoto slangu, počet pojmenovávacích jednotek a jejich vztah k počtu pojmenovaných skutečností, menší expresivita a jazyková hravost, blízkost k termínům a případný průnik do terminologie.

„Profesní mluva je soubor termínů a frází užívaných skupinou zaměstnanců při pracovním procesu (např. profesní mluva zdravotnická: *pacoš* – pacient, *kožař* – kožní lékař, *penoš* – penicilín, *eksnout* – zemřít).“²³

Termín profesní mluva bývá často užíván jako synonymum pro slang. Pro tyto termíny je společná příslušnost k nespisovným útvarům jazyka.

2.2.2.3 Aspekty slangu

Slang je možné posuzovat z hlediska jazykového („nespisovnost, komunikativní funkčnost a využívání produktivních pojmenovávacích (onomaziologických) postupů při tvoření, systémovost, snaha o pojmovou diferenciaci, stav odborné terminologie, vyjadřování expresivity a vhodnost pro mluvené jazykové projevy“²⁴) a mimojazykového. Tato hlediska se uplatňují komplexně, ve vzájemné součinnosti.²⁵

---

²² HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 6.

²³ GREPL, M. a kol., *Příruční mluvnice češtiny*. Brno 1995, s. 94.

²⁴ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 19.

²⁵ Tamtéž.

2.2.2.3.1 Jazykové hledisko

Nespisovnost je považována za jeden ze základních znaků slangového výraziva. Slangová pojmenování jsou synonymní k pojmenováním spisovným (zejména k termínům). Např. *dechy* – dechové nástroje. Míra nespisovnosti se u slangových výrazů liší.²⁶

Komunikativní funkčnost znamená vyhovení aktuálním požadavkům daného vyjádření (stručnost, výstižnost, kontextová jednoznačnost). Toto je možné doložit např. univerbizací, která je primární motivací slangových výrazů, které vznikají odvozováním, skládáním, zkracováním, metaforizací, metonymizací či přejímáním.²⁷

Hledisko systémovosti znamená, že i slangové výrazy, jako sémanticko-lexikální jednotky mohou tvořit systém. Dá se tedy mezi nimi sledovat vzájemná závislost.²⁸

„Ve slanzích se uplatňuje i snaha o pojmovou diferenciaci, která může být ve srovnání s odborným vyjádřením větší či menší v souladu s pojmenovacími potřebami v pracovním nebo v zájmovém prostředí.“²⁹ Např. vedle spisovného slova „*posunovač*“ vzniklo z větší potřeby diferenciaci slangové slovo „*zarážkář*“ (nebo *čubař*).³⁰

Aspektem je také „stav, propracovanost, přístupnost a stupeň praktického užívání odborného názvosloví.“³¹ Podmínky pracovních a zájmových prostředí se v tomto smyslu liší. Odlišujeme prostředí tradiční a netradiční.

Vedle složky expresivní vyjadřující různě intenzivní příznak expresivity se v slangové rovině nachází i složka neexpresivní, která pojmenovává pouze věcně. Jedná se většinou o tzv. profesionální výrazy.³²

Slangová pojmenování při svém tvoření zahrnují požadavek vyhovět povaze mluvených jazykových projevů. Jedná se vždy o názvy popisné a motivované.³³

---

²⁶ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 19 – 20.

²⁷ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 19 – 20.

²⁸ Tamtéž, s. 22.

²⁹ Tamtéž, s. 23.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž.

³² HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 25.

³³ Tamtéž.

2.2.2.3.2 Mimojazykové hledisko

Tyto aspekty se v každém slangovém prostředí mohou lišit a uplatňovat nesterjnu intenzitou. Aspekty zahrnují stupeň uzavřenosti a stáří, tradice či rychlost rozvoje daného prostředí, věkové a sociální rozvrstvení daného prostředí a psychické faktory.³⁴

Stupeň uzavřenosti se v každém prostředí odlišuje. Například mezi uzavřené patří prostředí hornické nebo vojenské, mezi neuzavřené prostředí studentské či úřednické. Důsledky je možno spatřit v ustálenosti daného slangu (v uzavřeném prostředí je větší) nebo v pronikání slangových výrazů mimo rámec daného prostředí. Vliv na tvoření a užívání takového výraziva má především věk, zájmové činnosti, tradice a rychlost rozvoje prostředí.³⁵

„Faktory psychické se zde uplatňují dvojím způsobem. Jednak jako snaha příslušníků určitého prostředí o jazykové vyjádření výjimečnosti provozované činnosti, jednak jako snaha o rychlé začlenění do prostředí nebo i demonstrování příslušnosti k němu, a to i mimo specifické slangové prostředí.“³⁶ Slangové výrazivo podvědomě chápeme jako vnější znak příslušnosti do určitého společenství.³⁷

2.2.2.4 Způsoby tvoření slangových výrazů

Slangové výrazy realizované jako podstatná jména (méně často jako slovesa, omezeně jako přídavná jména a příslovce) se tvoří postupy slovotvornými a transpozičními.

V případě postupů slovotvorných hovoříme o odvozování, skládání, zkracování či překrucování. U postupů transpozičních rozlišujeme tvoření metaforické, metonymické, tvoření víceslovných názvů a přejímání.

2.2.2.4.1 Odvozování

Touto problematikou se zabývá zejména Jaroslav Hubáček³⁸ ve svých výkladech, které jsou hlavním informačním pramenem následujících odstavců.

---

³⁴ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 25.

³⁵ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 25.

³⁶ Tamtéž, s. 26.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ HUBÁČEK, J. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha 1971, s. 6. – 30.

J. Hubáček odvozování definuje jako velmi častý slovotvorný postup. Pro slangy je typická derivace příponová, tedy sufixální, a to především pomocí tzv. produktivních přípon, jako např. *-ák, -ář, -ka* apod.

2.2.2.4.2 Odvozování substantiv

Slangová substantiva zahrnují kategorii s názvy osob, do kterých můžeme zařadit jména činitelská, konatelská, nositelů vlastností (ta jsou v oblasti slangu zastoupena pouze nepatrně, např. *totálník, špekoun*) a jména přechýlená. Dále pak názvy zvířat, které jsou také zastoupeny jen řídce (*hnoják, masař, proutěnkář, trnovka, trukovice*), názvy prostředků, názvy zdobné a zveličelé, místní, dějové atd.

- **Jména činitelská**

Tyto výrazy označují osoby vykonávající nějakou činnost. Jedná se o slova odvozená od slovesného základu za pomoci přidání slovotvorné přípony *-ák*, která je nejvíce expresivní příponou (*mazák, študák, rejžák*), *-l* (*pinkal, hrabal*), *-oun* (*šplhoun, běhoun*), *-ař* (*stopař, pumpař*), *-č* (*dříč, palič*), *-ník* (*fedrovník, kádrovník*), *-íř* (*švencíř*), *-a* (*máza*) nebo pomocí *nulové koncovky* (*šplh, šprt*). Motivací často bývá také univerbizace. Setkat se můžeme také se sufixem cizího původu *-ér* (*tipér, suflér*).

- **Jména konatelská**

Tato kategorie označuje živé bytosti, které se zabývají nějakou činností. Název je však odvozen od předmětu, se kterým je činnost spjata (materiál, nástroj, výtvar, místo apod.). Ke jmennému základu těchto výrazů se nejčastěji připojují sufixy *-ář / -ař* (*očář, účtař, chodbař, čubař, silničář, klikař, okrskář, rychlíkář, balíkář, besedář a mnoho dalších*), *-ák* (*škodovák, sporták, zadák, kasák, kulisák, vodák* atd.), *-ista* (*basista, šaržista*), *-ník / -ík* (*kulturník, aparátník*), *-a* (*posada*) nebo *-as*, který má příznak hanlivosti (*vrchňas, tříďas*).

- **Jména přechýlená**

Jde o velmi produktivní kategorii, která tvoří ženská pojmenování podle předlohy pojmenování mužských. Zde se setkáme s příponami *-ka* (*kolařka, stopařka*), *-ajzna* (*štabajzna*, jejíž původ není zcela jasný) a *-nice / -ice* (*kádrovnice*).

- **Jména prostředků**

Tato kategorie zahrnuje pojmenovávání substancí, které se děje primárně pomocí deverbativ (tvořena od slovesných základů) a odvozovacích přípon *-ák* (*cucák, kopírák, ležák*), *-ka* (*lítačka, bodovka, dodávka*), *-čka* (*mazačka, falcovačka, plnička*). Méně častými příponami jsou *-č* (*klepáč, kráječ*), *-oun* (*běhoun, blafoun*) nebo *-ér* (*markér*).

Tyto substance se vyjadřují také denominativy (tvořena od jmenného základu) se sufixy *-ák / -ňák* (*osobák, nervák, mléčňák, masňák*), *-ař / -ář* (*dutinář, zrnkař*), *-áč* (*okurkáč*), *-ník* (*luftník*) atd.

- **Jména zdrobnělá a zveličelá**

Jedná se primárně o prostředek vyjádření expresivity, a to prostřednictvím sufixů *-ek* (*dělnásek*), *-ík* (*majzlík*), *-ka* (*rovinka*), *-íčko* (*laníčko*) u jmen zdrobnělých. Jména zveličelá se ve slangovém prostředí vyskytují nepatrně (*laťák, meruna*).

- **Jména nositelů vlastností**

Tato jména jsou pojmenováním osob, zvířat nebo věcí na základě nějaké vlastnosti. Děje se tak výrazy se základem odvozeným od adjektiv nebo substantiv a za přítomnosti přípon *-ák* (*pérák, francouzák, slad'ák*), *-an* (*prašan*), *-án* (*bacán*), *-as* (*tvrd'as*), *-áč* (*maskáč*), *-ka* (*zadovka, zákonka*) nebo *-ovka* (*vodovka, trnovka*) popř. *-čko* (*céčko, káčko, embéčko*) nebo *-če* (*dvojče*).

- **Jména místní**

Základem těchto názvů je substantivum, verbum nebo adjektivum. Uplatněny jsou zejména přípony *-ka* (*marodka, šlajfka, samotka*), *-na* (*sesterna*), *-árna* (*plechárna, nalejvárna*), *-ovna* (*šéfovna*), *-ák* (*pajdák, stoják*), *-iště* (*kutálišťe*), *-ňák* (*obecnák*) a několik dalších.

- **Názvy dějů**

Dějová substantiva jsou odvozena ze slovesných základů slovtvornými příponami *-ní* (*faulování, lanaření, koulení*) a *-tí* (*stopnutí, upísknutí*), které se přidávají k přičestí trpnému. Dále se vyskytují přípony *-čka* (*loupačka, makačka*), *-ina* (*očářina, masařina*), *-ství* a *-ctví* (*stopařství, študáctví*).

2.2.2.4.3 Odvozování verb

Na rozdíl od substantiv jsou verba v odvozování zastoupena jen málo. Nejčastěji jsou tvořena předponami a příponami ze jmenných základů, a to domácích i cizích. Nejčastější příponou je *-ova-* (*fajfkovat, faulovat, kufrovat*) a *-i-* (*muškařit, lanařit, zubařit*), méně pak *-a-* (*pinkat*), *-nu-* a *-nou-* (*stopnout, exnout*).³⁹

V kategorii verb existuje také odvozování předponové, například *na-* (*nabířovat*), *o-* (*ofajfkovat*), *za-* (*zasáčkovat*), *pře-* (*přešaltovat*), *vy-* (*vyšmelcovat*) atd.

2.2.2.4.4 Odvozování adjektiv

Řídce jsou rovněž zastoupena i adjektiva, která jsou tvořena od jmenného nebo slovesného základu nejčastěji pomocí přípon *-ový* (*falcový*), *-ovitý* (*šaržovitý*), *-ký* (*slad'ácký*), *-ní* (*maršrutní*) *-cí* (*falcovací*), *-ský* / *-cký* (*štrekařský, študácký*).

2.2.2.4.5 Skládání

Tohoto méně častého postupu se užívá zejména tam, kde je předlohou víceslovné pojmenování (sousedství, spojení slov). Motivací je v tomto případě snaha o univerbizaci neboli jednoslovné vyjádření. Jedná se o názvy vzniklé složením různých prvků (domácích i cizích), které se mimo jiné řadí k tzv. interslangovým názvům.

Velmi časté jsou hybridní složeniny, které pomocí mezinárodních základů tvoří přechod k názvům odborným, např. *gramo-* (*gramodeska*), *fero-* (*ferorostlina*), *foto-* (*fotosnímek*), *moto-* (*motokolo*) apod.

---

³⁹ HUBÁČEK, J. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha 1971, s. 23.

2.2.2.4.6 Zkracování

I tento postup je motivován univerbizací. Abreviace je postup, při kterém dochází ke zkracování několikaslovných pojmenování. Vznikají pak jednak slova zkratková (*bezák, brt*), která vznikají s cílem imitovat skutečná slova, jednak iniciálové zkratky (*vuml, úbé*).

Dalším typem zkracování je tzv. **zkracování mechanické**, pro které je typická snaha o kratší a zvukově jednodušší vyjádření. Tyto výrazy většinou obsahují menší počet slabik, mají sklon k otevřeným slabikám nebo jsou jinak hláskově upravovány. Např. *deska* (deskriptiva), *franina, příraz* (přírodopis), *ginda* apod.⁴⁰

2.2.2.4.7 Překrucování

Překrucování představuje slovotvorný postup, při kterém, podobně jako při zkracování, bývá modifikován význam slova. Jednotlivá pojmenování jsou různě přetvářena, dotvářena a upravována. Motivací bývá snaha o zvukové zvýraznění a odlišení od spisovné zvukové podoby, úpravy způsobující dvojí chápání smyslu slova či jazyková hravost. Např. *jasan, vejtraska, štígro, bazetka*.

Zvláštním případem jsou slova, která se ztotožňují s neexpresivními slovy jiného významu jen na základě zvukové podobnosti (např. *kytka – kytara, žebro – žebadlo*). Jedná se o tzv. expresivní homonyma⁴¹

2.2.2.5 Přenášení slovního významu

Jedná se o tzv. sémantické tvoření, které využívá pojmenování již existujících, hotových. U slov domácích či u zdomácnělých podob slovní zásoby tak dochází k sémantickým posunům a obohacování uvnitř této slovní zásoby.

Toto přenášení je děleno na metaforické a metonymické.

2.2.2.5.1 Metafora

Metaforické přenášení (jinak také metaforizace) je spolu s přenášením metonymickým tzv. sémantickým tvořením, které využívá přenášení slovního významu. Metafora znamená přenesení slovního významu na základě vnější podobnosti. Tento

---

⁴⁰ HUBÁČEK, J. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha 1971, s. 28.

⁴¹ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988, s. 17.

pojmenovávací postup je velmi častým a využívá se při potřebě jazykového vyjádření nové skutečnosti, u níž si uvědomujeme podobnost s jinou skutečností. Dochází tak nejen k přesunu věcného významu pojmenování, ale i k posunu v oblasti expresivity. Při přenášení se můžeme setkat s příznaky jako podobnost vzhledu nebo tvaru (*ledvinka*), stejné nebo nápadné zbarvení (*zebra*), vlastnost vyplývající z podobné činnosti, snaha o vyjádření humoru či posměchu (*dělobuch*), vyjádření citové nelibosti (*prase*), nadsázky (*bomba*), apod.⁴²

Metaforické názvy se realizují především ve významových kategoriích jako názvy prostředků, dějů, činností, míst a osob.⁴³

Např. z železničářského slangu “*beran*” (pevné zakončení kusé koleje), sportovní slang “*hnízdo*” (vis závěsem o nártu dolů), hornický slang “*kapucín*” (nadložní vrstva hodnotného hnědého uhlí).⁴⁴

2.2.2.5.2 Metonymie

Metonymizace je ve slangu již méně častým typem tvoření. Motivací je zde představa vnitřní spojitosti nebo věcné souvislosti. Nejpočetněji jsou zde zastoupena pojmenování, která vznikají na předloze víceslovných názvů. Je to jakýsi proces univerbizace. Např. hudební slang “*dechy*” (dechové nástroje), sportovní slang “*tyčka*” (skok o tyči), výtvarnický slang “*sádra*” (sochařská práce v sádře).⁴⁵

2.2.2.6 Víceslovná pojmenování

Dalším postupem tvoření slangových názvů může být tvoření sousloví či frazeologických spojení.⁴⁶

Sousloví, které je protikladem univerbizace, je zastoupeno jen řídce. V některých případech se uplatňuje i přenášení slovního významu. Např. *čapí hnízdo*, *kozí nožka*, *bodovací stroj*, *hlavní tah* apod.⁴⁷

---

⁴² HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988, s. 17 – 18.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988, s. 18.

⁴⁶ Tamtéž, s. 18 – 19.

⁴⁷ Tamtéž.

Již častější je tvoření frazeologismů. Jde o spojení slov, ve kterých alespoň jedno ztrácí význam vlastní a často nabývá významu nového. Tato spojení se ve slangu využívají k názornému vyjádření specifické činnosti. Např. *mít vítr, mít hranici, jít na ruku* apod.⁴⁸

2.2.2.7 Přejímání slov z cizích jazyků

Důvodem přejímání z cizích jazyků může být například chybějící nebo nepropracovaná a nepřilíš bohatá domácí slovní zásoba, snaha o zachování pojmů specifických pro určité prostředí či národ, snaha o zjednodušení vyjádření v případě, že je název domácí příliš dlouhý nebo nevýrazný (*anlaufka* – náběžný kotouč), snaha o expresivní vyjádření nebo užívání takového výraziva ve společnosti ve prospěch konformity.⁴⁹

Např. sportovní slang “*centr*” (střední útočník) z angličtiny, vojenský slang “*samochodka*” (samohybné dělo) z ruštiny, politický slang “*kultprop*” (kulturně propagační referent) též z ruštiny, železniční slang “*puckanál*” (čisticí kanál) z němčiny.⁵⁰

Hojně zastoupeny jsou především výrazy přejeté z němčiny, a to zejména v důsledku historických souvislostí (*mašinkvér*). Menší část výraziva je přejata z angličtiny. Ta se ale v současné době stále rozšiřuje (*brejk*). Dál z ruštiny (*politruk*), italštiny (*kápo*), francouzštiny (*tuzér*) nebo latiny (*recese*).⁵¹

2.2.2.8 Expresivita

Expresivním nazýváme ten jazykový prostředek, který nám umožňuje vyjadřovat emoce. Tato slova jsou také známá jako citově zabarvená. Na rozdíl od slova běžného (neutrálního) obsahuje významovou složku. Tato složka vyjadřuje citový či volní vztah mluvčího ke sdělované skutečnosti.

V některých slangových rovinách je patrný značný sklon k jazykové hravosti, vyjadřovací výjimečnosti a tím i sklon k expresivitě. Příkladem může být slang studentský v podobě přezdívek učitelů, označení prospěchových stupňů, vyučovacích předmětů apod.⁵²

Snaha o vyjádření expresivity je mimo jiné aspektem tvorby slangových výrazů.

---

⁴⁸ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988, s. 18 – 19.

⁴⁹ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988, s. 19 – 20.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 22.

„Slangismy vznikají spontánně, bez regulace, mnohdy bez sebereflexe, z potřeby nově pojmenovat, ale i nově a ekkluzivně vyjádřit již pojmenované. Inherentní expresivita, která působí při jejich vzniku nekonvenčně, se užíváním rychle stírá a původně expresivní slangismus se často stává neutrálním. Expresivní pojmenování se tak v rámci jednoho slangu přesunují z periferie slangu do jeho jádra nebo se s oslabenou expresivitou či jako neutrální slangismy dostávají do výraziva interslangového a odtud pak do dalších vrstev jazyka, např. do obecné češtiny nebo do hovorové vrstvy jazyka.“⁵³

---

⁵³ CHÝLOVÁ, H. *K expresivitě ve slangu*. In: *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Plzeň 2008, s. 93.

3 HISTORIE VČELAŘSTVÍ VE SVĚTĚ A NA ÚZEMÍ ČECH

Život včel, jejich vztah ke květům a včelstvo jako takové je středem pozornosti odpradáva. S tím přichází i samotná péče o včely. Včelařství patří k nejstarším oborům lidské činnosti. První zmínky o chovu včel v českých zemích nalezneme již kolem roku 993, tedy za vlády Boleslava II. Již v těchto dobách bylo známo, že chov včel a jejich práce má vysokou hospodářskou hodnotu v podobě existenčně nejdůležitějšího aktu – opílování. Kromě hospodářské hodnoty byly vysoce hodnoceny i včelí výrobky, a to pro své výživné a léčivé vlastnosti. Úloha včely medonosné je ve světě nenahraditelná.

Vývoj včelařství rozdělujeme do čtyř etap, které se liší péčí o včely a způsobem včelaření. Nejstarší doklady o sběru medu pochází již z doby kamenné. Příkladem může být kresba v tzv. Pavoučí jeskyni ve Španělsku. Způsob včelaření odpovídající tomuto období nazýváme jako *sběrné / lovecké*. Tento způsob spočíval ve vyhledávání včelstev v dutinách stromů a hrubém odebrání veškerých zásob medu. To ovšem mělo pro včelstva devastační následky. Z důvodu vysoké poptávky medu bylo upuštěno od neuspokojivého sběrného včelařství a starověcí Egypťané vynalezli první úly.

Kromě zmínek z období vlády Boleslava II., který zavedl včelařskou daň, existuje i mnoho dokladů z období vlády krále Karla IV., který vydal první patent o včelaření. Včelařství této doby označujeme jako *lesní / brtnické*. Toto včelaření, podobné současnému, spočívalo v odebrání části medových zásob lesních včel v pravidelných intervalech a v množení včelstev. Tyto činnosti zastával včelař – brtník. Zajímavé je, že tento druh včelaření má původ čistě slovanský. České včelařství se postupně dostalo na vysokou úroveň a stalo se vzorem pro včelaře ostatních zemí.

Péče o včelstva se s postupem času značně prohlubovala a z praktických důvodů byly brtě přesouvány blíže k domovům. Začalo se tak vyvíjet včelařství *domácí – rolnické*.

Od poloviny 18. století včelařství lesní a rolnické postupně zaniká a přetváří se ve včelařství *rozumové / racionální*. V tomto období vznikají propracovanější dřevěné úly, zakládají se první včelařské školy (na našem území například v Brně a v Novém Kníně) a Marie Terezie zavádí další včelařské patenty. Koncem 19. století se modernizovaly včelařské postupy a začaly se vyvíjet včelařské pomůcky. První větší včelařský spolek založený roku 1872, nesoucí od roku 1970 název Český svaz včelařů, je aktivní dodnes.

4 PRAKTICKÁ ČÁST

4.1 Charakteristika jazyka

Jazykový materiál dělím z hlediska sémantického, slovnědruhového, onomaziologického a dle míry expresivity a synonymičnosti.

4.1.1 Dělení sociolektismů z hlediska sémantického

V rámci sémantického dělení se podařilo vymezit názvy míst, názvy druhů úlů, názvy částí úlů, názvy nástrojů a pomůcek, názvy oděvů, názvy osob, názvy druhů včel, názvy členů včelstva, názvy včelích produktů, názvy pro části těla včel, názvy onemocnění, vysoce zastoupené názvy činností, stavů a dějů a ostatní názvy.

4.1.1.1 Názvy míst

Výrazy pro názvy míst jsou ve včelařském sociolektu zastoupeny velmi řídké. Například slangismy *včelnice*, *včelárna*, *včelník* či *stanoviště* zastupují výraz včelín (místo, kde se nachází úly).

Existuje také výraz jako *jít za holkama*, který symbolizuje navštívení včelína. Označením včelařského zázemí, místnosti pro zpracovávání včelích produktů a uchovávání včelařských nástrojů a pomůcek je *bouda*, *maringotka*, *medárna* nebo *medovací místnost*.

4.1.1.2 Názvy druhů úlů

Názvy úlů bývají odvozeny podle místa jejich vzniku, např. *amerikán* (český úl inspirovaný americkými typy úlů), *bévéděčko* (zkratka BVD), *budečák* (budečský úl), *čechoslovák* (významný československý úl), *moravan* (úl moravský univerzál), *tachovák* (tachovský úl).

Existují také názvy dle samotných vynálezců: *brenner* (podle Otakara Brennera), *bříněk* (podle Břínka), *dadant* (podle Charlese Dadanta), *langstroth* nebo jen *lang* (podle Lorenza Langstrotha).

Dalším typem mohou být úly pojmenované dle materiálu, ze kterého jsou vyrobené (*košnice*, *slamák* = slaměné úly, *palubkový úl* = vyroben z palubek), podle tvaru nebo

systému stavby (*čtverec* = čtvercový půdorys, *listovák* = mezi rámků se při prohlídce „listuje“, *mistrovák* = ležatý úl, *teplá stavba* = umístění rámků k česnu celou plochou plástu), ale i podle velikosti co do výšky (*komín*, *mrakodrap*, *panelák*, *věžák*), podle přístupu do úlu (*almárka* a *zadovák* = přístupné zezadu, *univerzál* = přístupný zadem i shora) a podle funkce (*oplodňák* = box na odchov matky, *plemenáč* = malý úl pro tvorbu nových včelstev).

Dalšími druhy mohou být úly *nástavkové* (druh úlu využívající rámků) *zasouváky* (druh úlu se zasouvákem s odělitelným plodištěm), *tenkostěn* (druh úlu s tenkou stěnou) *neckáč* (atypický ležatý úl, tvarem připomíná necky), *ležák* nebo *ležan* = úl je naležato a zpřístupněný shora, *stoják* (opak ležáku).

Samotný úl bývá také označován jako *bedna*.

4.1.1.3 Názvy částí úlu

Části úlu nesou své názvy převážně podle místa, ve kterém se nacházejí (*dekl* a *víko* = střecha úlu, *podmet* = prostor mezi rámkem a dnem úlu).

Často se setkáváme také s výrazy podle funkce daných částí, například *medník* (nástavek obsahující medové plástve), *mřížka* / *mateří mřížka* (zabraňuje matce průnik do medníku) *plodiště* (nástavek, kde žije a klade matka), *nástavek* (stavební část úlu), *čumokýnko* / *čumenda okno* (umožňuje náhled do úlu), *uteplivka* (izolace úlu), *výleták* nebo *létač* (umožňuje snadný výlet a přilet včel).

Některé výrazy vznikají také na základě podobnosti s jinými předměty, jako například *bedna* (úl / nástavek), *čepice* (střecha úlu), *očka* (vedlejší vstupní otvor pro včely).

4.1.1.4 Názvy nástrojů a pomůcek

Poměrně hustě zastoupené jsou slangové výrazy pro včelařské nástroje a pomůcky.

Nástroje užívané k práci s úlem, jeho údržbě a manipulaci se včelami bývají označovány jako *rozpěrák*, *kramle*, *podběrák* / *poděrák* (nástroj sloužící pro oddělování přilepených rámků či nástavků), *krmítko* (nástroj, pomocí kterého se zakrmují včely), *pylochyt* (nástroj pro zachytávání pylu ze včelích rousků, umísťuje se před očka úlu), *čoudák* / *čudák* / *čmudák*, *dýmák* / *dejník*, *fukárek*, *kuřačka* / *kuřák* (nástroj produkující kouř, slouží k uklidnění včel), *troud* (palivo do dýmáku), *izolátor*, *klícka*, *výchytka* (nástroj sloužící k odchycení a uzavření matky, popř. k izolování matky od včel), *kosinka*, *ometák*

(nástroj k ometání včel z rámků apod.), *roják / rojáček / rojochyt* (box pro dočasné umístění roje).

Další výrazy se pojí s prací a zpracováním včelích produktů, například *vidlička* (nástroj pro otevření povrchu buněk v plástu), *kolečko* (nástroj sloužící k zatavování drátků do mezistěn), *napínák* (pomůcka pro napínání rámkového drátku), *buben* (část přístroje na vytáčení medu), *ced'ák* (cedník, nástroj na cezení medu), *hustoměr* (nástroj měřící hustotu medu) nebo *ovečka* (nádoba na med).

Souhrnným názvem pro nástroje a pomůcky je *vercajk*.

4.1.1.5 Názvy oděvů

Pro oděvy existují výrazy jako *atombordel, kosmonaut, skafandr* a *mundur / mundúr* (včelařský ochranný oblek), *rukávník* (včelařský ochranný oblek / rukavice), *kukla* (včelařský klobouk) a *závoj* (síťovaná ochranná část kukly).

4.1.1.6 Názvy osob

Méně zastoupenou kategorií jsou názvy osob, pro které máme výrazy podle užívání určitého typu úlu (*dadantista* = užívá úl dadant, *nízkonástavkář* = užívá nízkonástavkový úl).

Setkáváme se také s určitými typy výrazů podle způsobu včelaření: *opilovač* (označení pro neziskové včelaře, kteří se zaměřují primárně na vytvoření kvalitního a prospěšného prostředí pro včely), a to i ve smyslu urážky, například *chemik, šlechtič*.

Dalšími výrazy mohou být *brtník, medař, včelařík / včelák* nebo *svazák* (označení pro člena Českého svazu včelařů). Mezi včelaři můžeme zaslechnout i vzájemné oslovení *přítel / přítelkyně*.

4.1.1.7 Názvy druhů včel

Mezi nejčastější typy výrazů označujících druhy včel patří slangismy tvořené podle objevitele, šlechtitele či chovatele daného druhu (*singrovka* = podle Singera, *kadlička* = druh včely chované na farmě Kadlecovi, *sklenarka / sklenárka* = podle Guida Sklenara), podle místa výskytu či vyšlechtění (*afričanka* = včela medonosná středoafriická, *bukfastka / bucfalka / buckfalka* = včela pocházející z Buckfastu v jižní Anglii,

cyperka = podle *Apis mellifera cypria*, *evropanka* = včela pocházející z Evropy, *italka* = včela medonosná italská, *kavkazanka* = včela pocházející z Kavkazu, *kraňka* = včela medonosná kraňská, *vlaška* = včela medonosná vlašská). S tím souvisí i pojmenování utvořené z odborného latinského názvu včel, např. *meliferka* (z latiny *Apis melifera*). Výrazy vznikají také podle zbarvení (*brunetka*, *blondýna*, *zlatuška*).

Dalším aspektem je nazývání včel podle vlastnosti: *luciferka* / *luciperka* (označení pro cyperku), *vigorka* (převzato z anglického slova *vigor* – vitalita, životaschopnost nebo životní síla), *bzučka* (vyniká svou životností a odolností).

Mezi souhrnné výrazy patří například včely *cizinky* (zahraniční včely) a *samotářky* (včely žijící osamoceně), které se rozlišují na *čalounice* (z čeledi čalounicovitých), *dřevobytky* (žijí v dutinách stromů či stonků rostlin), *zednice* (zaměřují se na opylování ovocných stromů) nebo *pelonosky* (včely z čeledi pelonoskovitých).

4.1.1.8 Názvy členů včelstva

Bohatě zastoupenou oblastí jsou názvy členů včelstva. V první skupině se zaměříme na matku, pro kterou existují výrazy typu *královna* nebo *mamča* / *matička*. Podle povahy označujeme matku také jako *panuška*, *princezna* / *princka* (neoplozená matka) nebo *trubčice* (neoplozená matka, která klade pouze trubce). Expresivnějším výrazem je *partyzánka* – označení pro matku, která při kontrolách opakovaně není vidět.

Další skupina zahrnuje výrazy pro včely udržující chod úlu. Jedná se o *dělnice*, které rozlišujeme podle jejich funkcí na *stavitelky* (staví dílo uvnitř úlu), *čističky* / *uklížečky* (mladé včely, které čistí buňky), *krmičky* / *kojičky* / *pečovatelky* (krmí a pečují o larvy), *létavky* (pracují mimo úl), *nosičky* (nosí vodu a zásoby do úlu), *ochránkyně* / *strážkyně* (hlídají a brání úl), *hlídačky* (vylétají, pronásledují a útočí), *slídky* (slídí po zásobách jiných včelstev). Jiným výrazem pro dělnici je také *černoška*.

Dalším členem úlu jsou trubci nazývaní jako *tupčící*, *flákači*, *darmožrouti* nebo *lenoši*.

Dle vývojových stádií včel existují tyto slangismy: *čerstvý plod* (nejmladší plod, čerstvě nakladený), *předkukla* (stádium vývinu larvy v buňce), *stojící vejce* (poloha larvy v buňce), *zavíčkovaný* / *zavřený plod* (uzavřená buňka s larvou), *hrboplod* (buňka, kterou obývá trubec), *dělničina* (včely dělnice ve stádiu larvy), *matečník* (buňka, ve které se z larvy vyvíjí matka), *mladuška* / *mlad'uška* (čerstvě vylíhnutá včela), *dospělec* / *hotová včela*

(vylíhnutá dospělá včela), *staruška* / *staříčka* (stará včela), *mrtvolka* (mrtvá či umírající včela).

Pro larvu jako takovou existuje několik slangismů: *děťátko*, *červík*, *miminko*, *rýžička* / *rýže* / *rejže*.

Souhrnným označením mladé generace včel je *zlato*.

V souvislosti s úmrtím včelstva je spojován výraz *padlé včelstvo*.

Podle vlastností a chování včel rozlišujeme tzv. *carevny* (včely, které prospívají, dobře brání svůj úl, mají velkou snůšku), *komunistky* (neprospěšné včelstvo, které nemá kvalitní snůšku, jeho matka neklade a musí se dokrmovat), *ostré včely* (agresivní, útočné včely) a souhrnný název pro včely – *holky*.

Slangismy nacházíme i v souvislosti s roji, například *druhák* (druhý roj, který vylétává za neoplozenou matkou), *smetenec* (uměle vytvořený roj) nebo *skládka roj* (roj utvořený z nasedání a mísení dalších rojů).

4.1.1.9 Názvy včelích produktů

Nejpočetnější slangové zastoupení má včelí produkt med. Z hlediska jeho zpracování hovoříme o *pastůáčku*, *krémovém* nebo *šlehaném medu* (pastovaný med), *řepkáči* (med z řepkového pylu) a z hlediska kvality o *betonu* či *cementu* (hustý, nekvalitní med) nebo o *z cukernatěném medu* (med, ve kterém proběhla krystalizace a následná změna hustoty).

Kromě medu známe produkty jako *drobenka* (propolis) a *mličko* (mateří kašička).

Dalšími výrazy z oblasti včelí tvorby jsou *souš* (prázdný plást), *snůška* (nasbíraný med za jarní či letní období), *mateří miska* / *mistička* (základ matečníku na plástu), *košilka* (zámotek zanechaný v buňce po vylíhnutí mladušky), *divočina* (neuspořádaná stavba plástů mimo rámky). Souhrnným slangovým výrazem pro včelí práci je *včelí dílo*.

Produktem zprostředkovaným včelařem je například *víčkovice* (druh pálenky, ve které je rozpuštěn med ze včelích víček).

4.1.1.10 Názvy pro části těla včel

Nejméně zastoupené jsou výrazy označující části těla včel. Zde se setkáme pouze s výrazem *cibulka* (trubčí pohlavní orgán) a *lžička* (mistička na jazýčku včel).

Zmínit můžeme také dva slangové výrazy pro včelí žihadlo: *žihadlo a bodec*.

V této souvislosti nelze opomenout ani slangová označení včelího bodnutí: *sebevražda, bodanec, pigáro, štípanec* nebo *včelí polibek*.

4.1.1.11 Názvy onemocnění

Pro označení nemocí existuje jen pár slangismů, například *brouk* (napadení úlu varroázou), *májovka* (nemoc včel, zácpa), *pokálení* (nemoc včel nosematóza), *zvápenatění* (nemoc, kdy je larva napadena plísní) a *mezerovitost*, která je příznakem včelího moru.

Mnoho výrazů vzniká odvozením z odborných názvů nebo jejich zkratk (cécédéčko – nemoc včelstva, z anglického Colony collapse disorder / CCD, syndrom zhroucení včelstev).

4.1.1.12 Názvy činností, stavů a dějů

V této nejpočetněji zastoupené kategorii vymezujeme první skupinu související s ději a činnostmi včel:

- a) uvnitř úlu: *bzučení / bzukot / bručení* (klidné, běžné chování včelstva), *prolet* (chvíle, kdy včelstvo po zimě začíná vylétávat z úlu), *řetízkování / cvičení spartakiády* (děj, při kterém jsou včely navzájem spojené a tvoří útvar podobný řetězu, formování z důvodu předávání voskových šupinek), tvoření *vousů / brady* (označení pro skupinu včel visících pod letovou deskou z důvodu větrání) a tvoření *chomáče / chumlu* (shromáždění včel na jednom místě), *zavíčkování* (uzavření buňky plné medu voskovou zátkou), *kvákání / týtání* (odpovídání staré matky matce mladé, uzavřené v matečnicku), *tůtání* (signál o nedostatku místa od nelétající včely pracující v úlu pro létající včelu nosící zásoby), *plodování* (matka klade), *naražení matečnicku* (děj, při kterém včely začínají stavět buňku pro novou matku), *tichá výměna* (děj, kdy včely vychovávají novou matku a vyženou matku starou), *vrčení včel* (atypické, neklidné bzučení), *rodina vybuchla* (opakované rojení včelstva), *včely lehly* (úhyn včelstva), *bodavost* (agresivní chování včel), *Bude pršet*. (neklidné včelí chování).
- b) mimo úl: *čorka / loupež / rabování* (krádež zásob jinými včelami), *snubní prolet* (děj, kdy matka vylétá z úlu, aby byla oplozena), *úplatek* (uvolňování nektaru z medových rostlin).

Mnoho výrazů je spjato s činností včelaře. Zde slangismy dělíme na:

- a) práci s medem: *cezení* (zbavování medu nečistot, přelívání přes cedník), *čeření* (odstátí medu, vyplavení nečistot na hladinu), *medování* (vybírání medu), *vymetání* (odstředování medu z plástů), *flaškování / stáčení / vytáčení / sklenkování* (stáčení medu do sklenic), *odvíčkování* (odebrání voskové zátky / víčka z povrchu medové buňky).
- b) práce v úlu: *čmoudit / čoudit / dýmání / foukání* (užívání nástroje sloužícího k uklidnění včel), *čumenda* (kontrola včelstva), *dělání oddělků* (oddělení plodu pro navyšování počtu včelstev), *hledat plod* (hledání nakladených larev v plástu), *komorování* (vkládání desky mezi rámky, za účelem navýšení teploty v úlu a zlepšení podmínek po rozkladu matky), *larvení / přelarvování* (přenášení larev včelařem pro chov matek), *kočování* (pravidelný přesun včelstev pro využití snůšky z dalších lokalit), *podněcovat* (přikrmování včelstva cukrem), *šíření* (desinfikování úlu sírou), *zadýmit / zakouřit* (použití dýmáku), *vrstvení* (navýšení počtu včelstev včelařem), *tečkování* (značení matky tečkou na hřbet), *zazimování / zimování* (příprava včel na zimu), *dělání jarní prohlídky* (první kontrola včelstva po zimním období).

Ostatní včelařovi činnosti označujeme jako *drátkování* (napínání drátku do rámečku), *tahání vosku* (činnost, která urychluje proces stavby plástů, včelař na rámeček nastavuje včelám voskovou pomůcku – mezistěnu), *jít do včel / jít za holkama* (navštívení stanoviště, popř. kontrola úlů).

Pro stav rojení je typická *rojová nálada* (děj / období, kdy se včely rojí, popř. chování včel nasvědčující vyrojení). Často je při této příležitosti včelaři užívána věta *Při pohledu na větev.*, která je označením pro dění nasvědčující brzkému vyrojení včelstva.

Pro změnu vlastností medu je užíván výraz *zrnění / cukernatění / zcukernatění* (krystalizace medu).

Jako poslední je třeba zmínit i včelařská období: *předjaří / časné jaro* (jarní včelařské období), *podletí* (období začínající letním slunovratem), *medobraní* (období vybírání medu) a *včelí spánek* (zimní období).

4.1.1.13 Ostatní názvy

V ostatních názvech uvádíme například rámkové míry jako *Adamcovu míru* s velikostí rámpky 39 × 34 cm a *Sedláčkovu míru* o velikosti 39 × 34,7 cm. Jako *cukr* se označuje cukerný roztok, kterým se včely dokrmují.

Kromě tematiky včel se ve včelařském slangu můžeme setkat i s výrazy označujícími jiné živočichy, například *čmelda*, který je slangismem pro čmeláka.

4.1.2 Dělení sociolektismů z hlediska slovnědruhového

V nasbíraném jazykovém materiálu najdeme pouze tři slovnědruhové kategorie. Jedná se o substantiva, adjektiva a slovesa. Substantiva jsou zastoupena nejvíce.

4.1.2.1 Substantiva

Nejobsáhlejší kategorií včelařského sociolektu jsou substantiva.

Zastoupena jsou zde označení míst (*bouda, medárna, stanoviště, včelárna atd.*), názvy úlů (*amerikán, bévéděčko, dadant, čechoslovák, moravan, tenkostěn atd.*), názvy částí úlu (*čepice, medník, nástavek, očko, plodiště atd.*), názvy nástrojů, pomůcek a oděvů (*rozpěrák, čoud'ák, kosinka, ced'ák, vercajk, kosmonaut, skafandr atd.*), názvy osob (*nízkonástavkář, opilovač, medař, včelařík atd.*), názvy druhů včel (*afričanka, blondýna, cyperka, černoška, kavkazanka, singrovka, vlaška atd.*), názvy členů včelstva a jejich vývojová stádia (*panuška, stavitelky, černoška, mlad'uška, zlato, komunistky, druhák atd.*), názvy včelích produktů (*pastáček, řepkáč, mličko, divočina, víčkovice atd.*), názvy částí těl (*cibulka, lžička atd.*), názvy nemocí (*brouk, májovka, mezerovitost atd.*) a vysoce zastoupené názvy činností (*bzučení, dýmání, larvení, cukernatění aj.*).

4.1.2.2 Adjektiva

Druhou nejzastoupenější kategorií jsou adjektiva, jejichž funkcí je bližší popis substantiv.

Setkáme se s rozlišením druhů úlů (*palubkový úl, nástavkový úl*), vlastností a stavů včel (*ostrá včela, padlé včelstvo, rojová nálada*), období (*časné jaro*), vlastností včelích

produktů (*zčukernatělý med, krémový med, jarní / letní snůška, zavičkovaný plod* atd.), činností (*tichá výměna, snubní prolet, jarní prohlídka*).

Velmi častým je adjektivum včelí (*dílo, polibek, spánek*).

Dalším typem jsou například adjektiva přivlastňovací typu *Adamcova míra, Sedláčková míra* aj.

4.1.2.3 Verba

Třetí, nejméně zastoupenou slovnědruhovou kategorií jsou slovesa, která nejčastěji představují děje a činnosti včelařů (*čmoudit, dělat oddělek, jít za holkama, jít do včel, podněcovat* atd.) či děje a činnosti způsobené včelami (*cvičit spartakiádu, narazit matečnick, včely lehly, rodina vybuchla* aj.).

Velmi častý je výskyt infinitivu (*medovat, odvíčkovat, zadýmit, jít za holkama, hledat plod, bude pršet* atd.)

4.1.3 Dělení sociolektismů z hlediska onomaziologického

Z tohoto hlediska jsou shromážděné výrazy utvořené zejména odvozováním, dále překrucováním, skládáním a nejméně abreviací. Nalézáme i mnoho výrazů přejatých, výrazy utvořené přenesením významu, několik výrazů univerbizovaných a také dva výrazy frazeologické povahy.

4.1.3.1 Odvozování

Z hlediska způsobu tvoření výrazů včelařského slangu je nejvíce zastoupeno odvozování. Zastoupena je zde především derivace sufixální v podobě přípon:

-ák: *budečák, čechoslovák, čud'ák, dýmák, kuřák, listovák, panelák, rozpěrák, tachovák, včelák, zadovák* atd.

-án / -an: *amerikán, ležan, moravan*

-ek: *břinek, fukárek, nádstavek*

-ec: *bodanec, bodec, dospělec, d'obanec, štípanec, smetenec, žihanec*

-ík: *brtník, budník, červík, matečnick, rukávník*

-ka: *afričanka, bužka, cyperka, dřevobytky, hlídačka, matička, princka, starička, vlaška, zlatuška* atd.

-na: *blondýna, dělničina, divočina, princezna, včelárna*

-ce: *čepice, dělnice, košnice, trubčice, víčkovice*

-ní: *cukernatění, čeření, dýmání, drátkování, foukání, flaškování, pokálení, točení, medování, tůtání, zrnění* atd.

4.1.3.2 Skládání

Druhým způsobem tvoření je kompozice. Ta je patrná u slov *atombordel, čechoslovák, čumokýnko, darmožrout, dřevobytky, hrboplod, hustoměr, mrakodrap, nízkonástavkář, pylochyt, rojochyt*.

4.1.3.3 Zkracování

Zastoupení tohoto slootovorného způsobu nalezneme pouze u výrazů *cécédéčko* a *dévébéčko*.

4.1.3.4 Překrucování

Zajímavým postupem zastoupeným ve včelařském sociolektu je překrucování. Tento postup je u slov *čoudák × čudák, podběrák × poděrák, bukfastka × bucfastka × buckfastka, luciperka × luciferka, mladuška × mlađuška, sklenarka × sklenárka, žihadlo × žihadlo*, u kterých došlo k překroucení hlásek.

4.1.3.5 Přenesení významu

4.1.3.5.1 Metafora

Přenesení významu na základě vnější podobnosti se vyskytuje u výrazů pojmenovávajících druhy včel (*blondýna, zlatuška*), velikost a tvar úlu (*mrakodrap, panelák, věžák, čtverec*), nástroje (*kolečko*), včelí útvary (*brada, vousy*), části těla včel (*lžička*) nebo část včelařského obleku (*kukla*).

4.1.3.5.2 Metonymie

Druhý typ přenesení významu (na základě vnitřní podobnosti) se objevuje u výrazů pro názvy členů včelstva, a to zejména kvůli jejich povaze (*carevna, černoška, dělnice, hlídačka, královna, samotářka, partyzána, lenoch atd.*) a druhy včel podle jejich původu (*sklenarka, singrovka, afričanka, evropanka, kavkazanka, kadlička atd.*). Přenášáním jsou utvořeny také slangismy pro druhy úlů podle přístupu (*zadovák, univerzál*), podle původu (*amerikán, budečák, tachovák atd.*), podle jejich polohy (*ležan, stoják atd.*). Další výrazy tohoto typu existují i pro části úlu (*čumokýnko*), včelaře (*opilovač, chemik*), činnosti včel (*řetízkování / cvičit spartakiádu*) a druhy medu na základě kvality (*beton, cement*) nebo původu / druhu (*pastáček, řepkáč*) a další.

4.1.3.6 Univerbizace

Zkracováním sousloví vznikly převážně názvy úlů: *amerikán* (český úl inspirovaný americkými typy úlů, „americký úl“), *budečák* (budečský úl). Zastoupeny jsou zde také názvy včel: *čistička, krmička, cizinka, kavkazanka, afričanka* a mnoho dalších.

Univerbizaci najdeme také u výrazů *sklenkování* (stáčení medu do sklenic), *nízkonástavkář* (včelař používající nízkonástavkový úl).

4.1.3.7 Frazémy

Za frazém můžeme považovat například větu „*Bude pršet.*“, která označuje neklidné chování včel, jehož důvodem má být nepříznivé počasí. Dále pak věta „*Při pohledu na větev ...*“, která značí tušení včelaře o vyrojení včel, jemuž opět předchází netypické chování včel.

Oba tyto výrazy pochází čistě z včelařského prostředí.

4.1.4 Přejatá slova

Kromě velkého počtu českých výrazů nacházíme ve včelařském sociolektu také několik výrazů přejatých z jiných jazyků. Mnoho zastoupených výrazů je metonymického charakteru. Nejvíce výrazů je utvořeno podle názvů osob či míst.

Podle chovatelů včel a vynálezců úlů můžeme uvést názvy druhů včel: *singrovka* (podle Singera), *sklenarka* (podle Guida Sklenara); a druhů úlů: *brenner* (podle Otakara Brennera), *dadant* (podle Charlese Dadanta), *lang / langstroth* (podle Lorenza Langstrotha).

Podle místa výskytu nebo vzniku uvádíme názvy druhů včel: *bukfastka* (druh pocházející z Buckfastu v jižní Anglii), *cyperka* (druh pocházející z Kypru, z názvu *Apis mellifera cypria*), *kavkazanka* (druh pocházející z pohoří Kavkaz).

Kromě těchto výrazů existují i výrazy převzaté z latiny: *meliferka* (druh včely, z názvu *Apis mellifera*); z angličtiny: *vigorka* (druh včely, z anglického slova *vigor* – vitalita, životaschopnost, životní síla), *cécédéčko* (nemoc včelstva, *Colony collapse disorder* – CCD, syndrom zhroucení včelstev).

4.1.5 Expresivita ve včelařském sociolektu

Expresivní výrazy včelařského sociolektu můžeme rozlišit na:

- a) Výrazy s kladným citovým příznakem neboli inherentní. Tento druh expresivity má tendenci zjemňovat výrazy. Nejčastěji jsou slova tvořena příponou *-ka* (*brunetka, bzučka, cibulka, klíčka, kosinka, lžička, matička, mřížka, rýžička, staříčka, mrtvolka*), méně pak *-ek, -ík* (*fukárek, včelařík*).
- b) Výrazy se záporným citovým příznakem neboli adherentní. V této skupině slov je typické vyjádření pocitu odporu, nemilosti, vulgarity (*flákač, chemik, pigáro*) či ironie (*atombordel, tupčík*).

Expresivita je často užívána pro charakteristiku včel podle barevnosti (*zlatuška, blondýna*), postavení a funkce (*královna, dělnice, stavitelka*), vývojové fáze (*mladuška, staříčka, miminko*) nebo povahy (*slídilka, flákač, princezna*).

Mnoho výrazů své expresivity nabývá až v kontextu sociolektu a v běžné mluvě se nám jeví bezpříznakově. Jsou to slova typu *beton* (označení kvality medu), *mrakodrap* (označení velikosti úlu), *vousy* (činnost včel z důvodu větrání) nebo *zlato* (označení generace včel).

4.1.6 Synonymičnost ve včelařském sociolektu

Synonymy označujeme tzv. slova souznačná, tedy slova stejného nebo podobného významu, ale jiného znění. Jeden význam je tak vyjádřen několika slovními podobami.

Ve včelařském sociolektu můžeme objevit řadu synonym. Například u výrazů pro včelaře (*brtník, medař, včelák*), pro místo, na kterém se nachází úly (*včelárna,*

stanoviště), výrazy pro velikost úlů (*komín, mrakodrap, panelák, věžák*), pro nástroj na uklidňování včel (*čoudřák, dýmák, fukárek, kuřák*), pro nástroj na odlepování rámků (*rozpěrák, kramle, podběrák*), pro včelařský oblek (*atombordel, kosmonaut, skafandr, mundur*) nebo pro včelí bodnutí (*sebevražda, bodanec, pigáro, štípanec, včelí polibek*).

Mnoho synonymních výrazů existuje také pro některé činnosti, například *kvákání / týtání* (odpovídání staré matky matce mladé, uzavřené v matečnicku), *čorka / loupež / rabování* (krádež zásob jinými včelami), *flaškování / stáčení / sklenkování* (vytáčení medu do sklenic), *čmoudit / čoudit / dýmání / foukání* (užívání nástroje sloužícího k uklidnění včel) a mnoho dalších.

4.2 Interslangové výrazy ve včelařském sociolektu

Tato výrazová vrstva obsahuje názvy, které se vyskytují v nespisovných, neoficiálních či polooficiálních mluvených projevech. Výrazy přesahují z jedné pracovní nebo zájmové oblasti do jiné.

J. Hubáček vymezuje interslang ve svých publikacích takto:

„Aktuálnost slangů a pronikání slangových výrazů mimo rámec jednotlivých prostředí vedou k tomu, že některé názvy lze označit jako interslangové.“⁵⁴

„Zvláštní skupinu tvoří názvy interslangové, za něž se považují názvy proniklé mimo rámec jednotlivých slangových prostředí, které si podržují příznak specificky profesního nebo zájmového názvu nespisovného (např. bezpečák, dietář, fachman, jézěďák, vývojář“ apod.).⁵⁵

Ve včelařském sociolektu se několik těchto výrazů vyskytuje. Například:

dekl – včel. střecha úlu; tramp. bandalír z příkrývek

čorka – včel. krádež zásob jinými včelami; bezpeč. krádež

vercajk – včel. včelařské pomůcky; řem. nářadí

Mimo interslangové výrazy Jaroslav Hubáček⁵⁶ zmiňuje také mnoho výrazů shodných, ovšem s odlišným významem.

amerikán – včel. druh nástavkového úlu; text. široký stav na tkaní zesíleného plátka; tech. čelist'ové sklícidlo soustruhu

atombordel – včel. včelařský ochranný oděv; voj. prostředky chemické ochrany jednotlivce

⁵⁴ HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. Ostrava 1981, s. 19.

⁵⁵ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988, s. 28.

⁵⁶ HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava 1988.

bedna – včel. úl či jeho část (nástavek); hud. violoncello; tramp. těžká loď; tel. jeden záběr hlavy přes celé plátno

beton – včel. zcukernatělý med; voj. rizoto

bouda – včel. místo pro uchování pomůcek a pro práci s medem, včelařské zázemí; eltech. Faradayova klec

brada – včel. skupina včel visících pod letovou deskou z důvodu větrání; mysl. prodloužená péra pod hlavou tetřeva

buben – včel. část stroje pro vytáčení medu; dopr. naviják provazu tyčových sběračů u tramvají a trolejbusů; sport. prostor pod skokanským můstkem; tel. titulkový pás, zařízení na realizaci titulků

budník – včel. nástavek; dopr. střešní označení tramvajové linky číslem

ced'ák – včel. cedník na cezení medu; dopr. vlak vypravovaný na dobu nedělné služby jednoho řidiče

cibulka / cibulky – včel. trubčí pohlavní orgán; sport. jízda vpřed i vzad se střídavým roznožováním a snožováním oběma nohama současně

dílo – včel. plástve, včelí výtvar; text. hotové plátno

druhák – včel. druhý roj, který vylétává za neoplozenou matkou; vinař. víno získané z výtlačků máčených ve vodě

italka – včel. druh včely italské; žel. lokomotiva vyrobená v Itálii

kolečko – včel. nástroj sloužící k zatavování drátků do mezistěn; med. povinná praxe lékařů po promoci na základních odděleních kliniky

komín – včel. úl; div. prostor nad jevištěm; tel. plechový válec ohraničující světelný tok reflektoru

košilka – včel. zámotek v buňce zanechaný po vylíhnutí mladušky; úřed. informační lístek doprovázející dokument, podklad, návrh, žádost apod.; tel. průvodní list zpravodajského sdělení obsahující text, komentáře, identifikační a jiné údaje

kramle – včel. nástroj sloužící pro oddělování přilepených rámků; dopr. čekací doba na konečné zastávce

kukla – včel. včelařský klobouk; rybn. vrhací síť

lenoch – včel. trubec; hud. znaménko opakování taktů n. dvojtaktí

leták – včel. část úlu, která včelám usnadňuje přilet; žel. ten, kdo jezdí "letmo", mimoturnusový zaměstnanec

létač – včel. část úlu, která včelám usnadňuje přilet; cirkus. artista cvičící na visuté hrazdě

létavka – včel. včela pracující mimo úl (sběr pylu, vody apod.); mysl. kachna, která začíná létat

ležák – včel. druh úlu, který je naležato a zpřístupněný shora; med. pacient s dlouhou dobou nemoci; obch. zboží, které nejde na odbyt; zeměd. polehlé obilí

mrtvolka – včel. mrtvá včela; rozhl. první zvukový snímek; tel. znehýbněný obraz

očko – včel. vedlejší vstupní otvor do úlu; polic. člen kriminální služby konající službu v civilu; polygraf. znak, obraz písma, písmeno na matrici; tel. ruční elektronická kamera

singrovka – včel. druh včely; krejč. šicí stroj zn. Singer

stoják – včel. druh úlu; hor. strmě uložená sloj; sport. postojový brankář

univerzál – včel. druh úlu přístupný zadem i shora; zeměměř. univerzální teodolit; sport. univerzální hráč

věžák – včel. úl se sedmi a více nástavky; žel. zan. motorový vůz s kabinou pro strojvedoucího umístěnou nad úroveň střechy vozu

vidlička – včel. nástroj pro otevření povrchu buněk v plástu; text. zarážka na nitě

vousy – včel. skupinu včel visících pod letovou deskou z důvodu větrání; elektr. hroty měřicího přístroje

závoj – včel. síťovaná ochranná část kukly; mysl. peří kolem očí sovy

5 SLOVNÍK VČELAŘSKÉHO SOCIOLEKTU

A

Adamcova míra, nejvíce užívaná rámková míra v Česku, rozměry 39 × 34 cm, zavedena Františkem Adamcem

afričanka, -y, f., agresivní druh včely, včela medonosná středoafriická (*Apis mellifera scutellata*)

almárka, -y, f., druh úlu přístupný zezadu

amerikán, -a, m., druh nástavkového úlu přístupného shora o rozměrech 39 × 24 cm, vyráběn firmou Švarc, předlohou mu byly americké typy úlů

atombordel, -u, m., včelařský ochranný oděv

B

bedna, -y, f., označení pro samotný úl či jeho část (nástavek)

beton, -u, m., hustý, nekvalitní med

bévéděčko, -a, n., druh úlu s rozměry Adamcovy míry, zkratka BVD (Brněnské výrobní družstvo)

blondýna, -y, f. včela žlutého zbarvení

bodanec, -nce, m., včelí bodnutí

bodavost, -i, f., agresivní chování včel

bodec, -dce, m., žihadlo

bouda, -y, f., místo, kde včelař uchovává pomůcky a pracuje s medem, včelařské zázemí

brada, -y, f., skupina včel visících pod letovou deskou z důvodu větrání

brenner, -a, m., druh nástavkového úlu s rozměry 30 × 30 cm, název podle Otakara Brennera

brouk, -a, m., napadení úlu varroázou⁵⁷

brtník, -a, m., označení pro včelaře, včelař zabývající se sběrem medu divokých včel

brunetka, -y, f., včela tmavšího zbarvení

---

⁵⁷ Nejzávažnější onemocnění včel způsobené roztočem *Varroa destructor*, který včelám napadá křídla a končetiny, včely většinou uhynou.

břinek, -nka, m., druh nástavkového úlu (podle výrobce Břínka)
buben, -bnu, m., část přístroje na vytáčení medu
bucfalka / buckfalka, -y, f., druh včely medonosné, hybrid několika včelích plemen, zkomolení původního sociolektismu **bukfastka** (včela pocházející z Buckfastu v jižní Anglii)
budečák, -u, m., zadem přístupný úl s rozměry 39×24 cm
Bude pršet., sent., fráze označující neklidné včelí chování, souvislost mezi chováním včel a atmosférickými jevy
bzučení / bručení, -í, n., klidné, běžné chování včelstva, též **bzukot** (-u, m.)
bzučka, -y, f., druh včely medonosné tmavé, která vyniká svou životností a odolností

C

carevna (carevny), -y, f., včely, které prospívají (dobře brání svůj úl, mají velkou snůšku)
cécédéčko, -a, n., nemoc včelstva, z anglického Colony collapse disorder (CCD), syndrom zhroucení včelstev
ced'ák, -u, m., cedník, nástroj na cezení medu
cement, -u, m., hustý, nekvalitní med
cezení, -í, n., činnost, při které včelař zbavuje med nečistot přelíváním přes cedník
cibulka, -y, f., trubčí pohlavní orgán
cizinka, -y, f., výraz pro druhy zahraničních včel, popř. včely z jiných včelstev
cukernatění, -í, n., proces krystalizace medu
cukr, -u, m., cukerný roztok, krmivo pro včely
cvičit spartakiádu, imperf., děj, při kterém jsou včely navzájem spojené a tvoří útvar podobný řetězu, formování z důvodu předávání voskových šupinek
cyperka, -y, f., druh včely medonosné kyperské (*Apis mellifera cypria*), vyslovuje se jako „cyperka“ i „kyperka“

Č

čalounice, -e, f. typ samotářské včely čeledi čalounicovitých (*Megachilidae*)
časné jaro, jarní včelařské období, začínající jaro, které se vyznačuje náhlými teplotními výkyvy, např. měsíc březen

čechoslovák, -a, m., typ úlu, který měl v 60. letech minulého století ambice stát se oficiální a hlavní rámkovou mírou v tehdejší Československé republice, rozměry 37 × 30 cm

čepice, -e, f., střecha úlu

černoška, -y, f., metonymický výraz pro včelu dělnici

čerstvý plod, nejmladší, čerstvě nakladený plod

červík, -a, m., larva včely

čeření, -í, n., proces odstátí medu, vyplavení nečistot na hladinu

čistička, -y, f., mladá včela, která čistí buňky

čmelda, -y, m., čmelák

čmoudit / čoudit, imperf., užívání nástroje sloužícího k uklidnění včel

čorka, -y, f., krádež zásob jinými včelami

čoud'ák / čud'ák / čmudák, -u, m., nástroj produkující kouř, slouží k uklidnění včel

čtverec, -ce, m., typ úlu, původně Tachovský úl, ve kterém byl počet rámků změněn z 9 na 11, půdorys tak tvoří čtverec

čumenda, -y, f., průběžná kontrola včelstva

čumokýnko / čumenda okno, -a, n., část úlu sloužící ke kontrole včelstva / náhledu do včelstva

D

dadant, -a, m., jeden z nejrozšířenějších druhů úlů, nazvaný podle Charlese Dadanta, rozměry 43,5 × 30 cm

dadantista, -y, m., včelař užívající typ úlu dadant (pojmenovaného podle Charlese Dadanta)

darmožrout, -a, m., expresivní označení pro trubce

dekl, -u, m., střecha úlu

dělat oddělek, imperf., oddělení plodu za účelem navyšování počtu včelstev

dělnice, -e, f., druh včely (označení podle její funkce v úlu)

dělničina, -y, f., larvy včel dělnic

děťátko, -a, n., larva

dílo, -a, n., plástev, včelí práce

divočina, -y, f., neuspořádaná stavba pláství mimo rámky

dospělec, -lce, m., dospělá včela

d'obanec, -lce, m., píchnutí žihadlem

drátkování, -í, n., napínání drátku do rámků
drobenka, -y, f., propolis⁵⁸
druhák, -a, m., druhý roj, který vylétává za neoplozenou matkou
dřevobytk, -y, f., typ samotářské včely, která žije v dutinách stromů či stonků rostlin
dýmák / dejmák, -u, m., nástroj produkující kouř, slouží k uklidnění včel
dýmání, -í, n., užívání nástroje sloužícího k uklidnění včel

E

evropanka, -y, f., včela medonosná (*Apis mellifera*), včela pocházející z Evropy

F

flákač, -e, m., expresivní označení pro trubce
flaškování, -í, n., stáčení medu do sklenic
foukání, -í, n., užívání nástroje sloužícího k uklidnění včel
fukárek, -ku, m., nástroj produkující kouř, slouží k uklidnění včel

H

hledat plod, imperf., hledání nakladených larev v plástvi
hlídačka, -y, f., včela, která vylétá, pronásleduje a útočí na případné nebezpečí
holka (holky), -y, f., včely dělnice / včely obecně
hotová včela, vylíhnutá včela
hrboplod, -u, m., buňka, kterou obývá trubec
hustoměr, -u, m., nástroj měřící hustotu medu

CH

chemik, -a, m., hanlivé označení pro včelaře, který nevhodně zachází se včelími produkty (např. šizení kvality medu apod.)
chomáč, -e, m., útvar vzniklý shromážděním včel na jednom místě, též **chumel** (-u, m.)
chmýří, -í, n., pokrytí včelího těla

---

⁵⁸ Látka sloužící včelám jako stavební materiál. Propolis má silné dezinfekční a léčebné účinky, je tedy často využíván i ve zdravotnictví.

I

italka, -y, f., druh včely medonosné italské pocházející z Apeninského poloostrova (Apis mellifera ligustica)

izolátor, -u, m., nástroj sloužící k izolování matky od včel

J

jarní prohlídka, první kontrola včelstva po zimním období

jarní snůška, med nasbíraný za jarní období

jít do včel, navštívení včelího stanoviště / včel

jít za holkama, navštívení včelího stanoviště / včel

K

kadlička, y, f., druh včely chované na farmě Kadlecovi

kavkazanka, -y, f., druh včely medonosné (Apis mellifera caucasia) pocházející z Kavkazu, vyznačuje se dlouhým sosákem

klíčka, -y, f., nástroj sloužící k odchycení a uzavření matky, popř. k izolování matky od včel

kočování, -í, n., pravidelný přesun včelstev za účelem získání snůšky z různých lokalit

kojička, -y, f., včela krmící larvy

kolečko, -a, n., nástroj sloužící k zatahování drátků do mezistěn (nahřáté kolečko zatlačí drátek do voskové mezistěny)

komín, -u, m., vysoký úl

komorování, -í, n., vkládání desky mezi rámky za účelem navýšení teploty v úlu a zlepšení podmínek po rozkladění matky

komunistka (komunistky), -y, f., neprospěšné včelstvo (nemá kvalitní snůšku, matka neklade, musí se dokrmovat apod.)

kosinka, -y, f., nástroj k ometání včel z rámků apod.

kosmonaut, -a, m., včelařský ochranný oblek

košilka, -y, f., zámotek zanechaný v buňce po vylíhnutí mladušky

košnice, -e, f., druh slaměného úlu

kramle, -e, f., nástroj sloužící pro oddělování přilepených rámků či nástavků

kraňka, -y, f., včela medonosná kraňská (Apis mellifica carnica), vyniká svou pracovitou a klidnou povahou

královna, -y, f., hlavní včela v úlu

krémový med, pastovaný med
krmička, -y, f., včela krmící larvy
krmítko, -a, n., nástroj, pomocí kterého se zakrmují včely
kukla, -y, f., včelařský klobouk
kuřačka, -y, f., nástroj produkující kouř, slouží k uklidnění včel, též **kuřák** (-u, m.)
kvákání, -í, n., odpovídání staré matky matce mladé, uzavřené v matečnicku

L

lang / langstroth, -a, m., druh nástavkového úlu obdélníkového půdorysu (podle Lorenza Langstrotha), nejpoužívanější typ rámkové míry ve světě (44,8 × 23,2 cm)
larvení / přelarvování, -í, n., odebrání larev z plástve s následnou péčí včelaře za účelem vychování matek (matky se mezi včelaři následně prodávají)
lenoch, -a, m., trubec
létač, -e, m., část úlu (malá destička), která včelám usnadňuje přilet / přistání
létavka, -y, f., včela pracující mimo úl (jejím cílem je sběr pylu, vody apod.)
letní snůška, med nasbíraný za letní období
ležák, -u, m., druh úlu, který je naležato a zpřístupněný shora, též **ležan** (-u, m.)
ležící vejce, poloha larvy v buňce
listovák, -u, m., druh úlu, tzv. podélná / studená stavba, prohlídka rámků připomíná *listování* v knize
loupež, -e, f., krádež zásob jinými včelami
luciferka / luciperka, -y, f., označení pro cyperku (Včela medonosná kyperská)
lžička, -y, f., mistička na jazýčku včel

M

májovka, -y, f., nemoc včel, projevuje se naběhnutím zadečku, špatnou pohyblivostí a neschopností létat, forma včelí zácpy, příčinnou je nedostatek vody a špatně strávený / toxický pil
mamča, -i, f., včelí matka, hlavní včela v úlu, též **matička** (-y, f.)
maringotka, -y, f., místo, kde včelař uchovává pomůcky a pracuje s medem, včelařské zázemí
matečník, -u, m., buňka, ve které se z larvy vyvíjí matka
medárna, -y, f., místo, kde včelař uchovává pomůcky a pracuje s medem, včelařské zázemí, též **medovací místnost**

medař, -e, m., označení pro včelaře
medník, -u, m., část úlu (nástavek), ve které je stádán med
medobraní, -í, n., období vybírání medu
medovat, impf., vybírání a vytáčení medu
meliferka, -y, f., včela medonosná (z latinského názvu *Apis mellifera*)
mezerovitost, -i, f., příznak včelího moru
miminko, -a, n., včelí plod / larva
miska / mistička (mateří miska), -y, f., základní stavba pro matečník na plástvi
mistrovák, -u, m., druh ležatého úlu
mladuška / mlad'uška, -y, f., čerstvě vylíhnutá včela
mlíčko, -a, n., mateří kašička, včelí produkt, kterým včely krmí larvy
moravan, -u, m., zkratka pro druh úlu „moravský univerzál“ (rozměry 39 × 24 cm)
mrakodrap, -u, m., vysoký úl
mrtvolka, -y, f., uhynulá včela
mřížka / mateří mřížka, -y, f., speciální mřížka, která bývá součástí úlu a zabraňuje královně v přístupu do medníku
mundur / mundúr, -u, m., včelařský ochranný oblek

N

nástavek, -u, m., nástavek, část úlu, do které se vkládají rámy, jednotlivé nástavky se staví na sebe a tvoří tak úly různých velikostí
napínák, u, m., pomůcka pro napínání rámkového drátku
narazit matečník, perf., děj, při kterém včely začínají stavět buňku, ve které se bude vyvíjet nová matka
nástavkový úl, druh úlu využívající rámy, na kterých včely systematicky staví své dílo
neckáč, -e, m., druh atypického ležatého úlu, který svým tvarem připomíná necky
nízkonástavkář, -e, m., včelař užívající tzv. nízkonástavkový úl, který je svou stavbou určen pro silná včelstva, jedná se o velkoprostorový a moderní druh úlu
nosička, -y, f., včela nosící vodu a zásoby do úlu

O

očko, -a, n., vedlejší vstupní otvor do úlu
odvíčkovat, perf., odebrání voskové zátky / víčka z povrchu medové buňky

ochránkyně, -ě, f., včela, která hlídá a brání úl
ometák, -u, m., vybírání medu, oddělování medu od pláství, též **ometač** (-e, m.)
opilovač, -e, m., neziskový včelař, který se zaměřuje primárně na vytvoření kvalitního a prospěšného prostředí pro včely
oplodňák, -u, m., malý box určený k odchovu včelí matky nebo pro přesun roje
ostrá včela, agresivní včela
ovečka, -y, f., nádoba na med

P

padlé včelstvo, uhynulé včelstvo
palubkový úl, druh úlu, vyrobený z palubek
panelák, -u, m., vysoký úl
panuška, -y, f., neoplozená matka
partyzánka, -y, f., matka, která při kontrole opakovaně není vidět
past'áček, -čku, m., pastovaný med
pečovatelka, -y, f., včela, která pečuje o larvy
pelonoska, -y, f., druh samotářské včely z čeledi pelonoskovitých
pigáro, -a, n., včelí bodnutí
plemenáč, -e, m., malý nástavkový úl určený pro tvorbu nových včelstev z tzv. smetence nebo oddělku
plodiště, -ě, n., část úlu (nástavek), ve které žije a klade včelí matka
plodování, -í, n., činnost matky (kladení)
podběrák / poděrák, -u, m., nástroj sloužící pro oddělování přilepených rámků či nástavků
podletí, -í, n., včelařské období začínající letním slunovratem
podmet, -u, m., prostor mezi spodní laťkou rámků a dnem úlu
podněcovat, imperf., příkrmování včelstva cukrem
pokálení, -í, n., infekční průjmové onemocnění včel způsobené hmyzomorkou včelí (nosematóza)
předjaří, -í, n., jarní včelařské období, začínající jaro, které se vyznačuje náhlými teplotními výkyvy, např. měsíc březen
předkukla, -y, f., stádium vývinu larvy v buňce
princezna / princka, -y, f., neoplozená matka
přítel / přítelkyně, -e, m. / -ě, f., oslovení mezi včelaři

Při pohledu na větev., sent., frazeologické označení pro děje nasvědčující vyrojení včelstva

prolet, -u, m., momenty, kdy včelstvo po zimě začíná vylétávat z úlu

pylochyt, -u, m., nástroj pro zachytávání pylu ze včelích rousků, umísťuje se před očka úlu

R

rabování, -í, n., krádež zásob jinými včelami

rodina vybuchla, opakované rojení včelstva

roják / rojáček / rojochyt, -u / -čku / -u, m., box pro dočasné umístění roje

rojová nálada, děj / období, kdy se včely rojí, popř. chování včel nasvědčující vyrojení

rozpěrák, -u, m., nástroj sloužící pro oddělování přilepených rámků či nástavků

rukávník, -u, m., včelařský oblek / rukavice

rýžička / rýže / rejže, -y, / -e / -e, f., nakladené larvy

Ř

řepkáč, -e, m., med z řepkového pylu

řetízkování, -í, n., děj, při kterém jsou včely navzájem spojené a tvoří útvar podobný řetězu, formování z důvodu předávání voskových šupinek

S

samotářka, -y, f., druh včely žijící samostatně

sebevražda, -y, f., včelí bodnutí

Sedláčkova míra, druh rámkové míry (39 × 34,7 cm)

singrovka, -y, f., druh včelí matky a včelího kmene (podle Singera), který vyniká velkou snůškou

siření, -í, n., dezinfikování úlu sírou

skafandr, -u, m., včelařský ochranný oblek

skládka roj, roj utvořený z nasedání a míšení dalších rojů

sklenarka / sklenárka, -y, f., druh chovné matky (podle rakouského chovatele Guida Sklenara)

sklenkování, -í, n., stáčení medu do sklenic

slamák, -u, m., druh slaměného úlu

slídilka, -y, f., včela slídící po zásobách jiných včelstev
smetenec, -nce, m., uměle vytvořený roj
snubní prolet, děj, kdy matka vylétá z úlu, aby byla oplodněna
snůška, -y, f., včelami nasbíraný pyl
souš, -e, f., prázdné včelí dílo, které bylo již naplněné plodem nebo medem, vhodné souše se schovávají a jsou určeny k opakovanému použití
stanoviště, -ě, n., místo, kde se nachází úlu, toto místo bývá nahlášeno ve svazu včelařů
staruška / staříčka, -y, f., stará včela
stavitelka, -y, f., včela stavící dílo uvnitř úlu
stoják, -u, m., druh stojatého úlu, opak ležáku
stojící vejce, poloha larvy v buňce
strážkyně, -ě, f., včela, která hlídá a brání úl
svazák, -a, m., člen Českého svazu včelařů

Š

šlehaný med, pastovaný med
šlechtič, -e, m., včelaře, označení ve smyslu urážky
štípanec, -nce, m., včelí bodnutí

T

tahání vosku, činnost, která urychluje proces stavby plástů, včelař na rámek nastavuje včelám voskovou pomůcku (mezistěnu)
tachovák, -u, m., druh nástavkového úlu s rozměry 39 × 24 cm
tečkování, -í, n., značení matky tečkou na hřbet, matka se značí z důvodu jejího snadnějšího hledání při prohlídce úlu
tenkostěn, -u, m., druh úlu s tenkou stěnou, stěna úlu bývá vyrobena ze dřeva s maximální tloušťkou 25 mm
teplá stavba, umístění rámků k česnu celou plochou plástve, studený vzduch tak neproudí do úlu
tichá výměna, děj, kdy včely vychovávají novou matku a zbaví se matky staré, včelař výměnu nemusí zaznamenat
troud, -u, m., palivo do dýmáku
trubčice, -e, f., neoplozená matka, která klade pouze trubce
tupčík (tupčící), -a, m., označení pro trubce

tůtání, -í, n., signál o nedostatku místa (od nelétající včely pracující v úlu pro létající včelu nosící zásoby)

týtání, -í, n., odpovídání staré matky matce mladé, uzavřené v matečnicku

U

uklížečka, -y, f., včela pracující v úlu

univerzál, -u, m., druh úlu přístupný zadem i shora

úplatek, -u, m., uvolňování nektaru z medových rostlin

uteplivka, -y, f., tepelná izolace úlu

V

včelařík / včelák, -a, m., včelař

včelárna / včelnice / včelník, -y, f. / -e, f. / -u, m., místo, kde se nachází úly

včelí dílo, včelí stavba / práce

včelí polibek, včelí bodnutí

včelí spánek, včelařské zimní období

včely lehly, úhyn včelstva

vercajk, včelařské pomůcky

věžák, -u, m., vysoký úl, úl se sedmi a více nástavky

víčkovice, -e, f., druh pálenky, ve které je rozpuštěn med ze včelích víček

vidlička, -y, f., nástroj pro otevření povrchu buněk v plástvi

vigorka, -y, f., druh včely (z anglického slova vigor – vitalita, životaschopnost, životní síla)

víko, -a, n., střecha úlu

vlaška, -y, f., druh včely italské (Včela medonosná vlašská)

vousy, -ů, m., skupina včel visících pod letovou deskou z důvodu větrání

vrčení včel, atypické, neklidné bzučení včel

vrstvení, -í, n., navýšení počtu včelstev včelařem

výchytká, -y, f., nástroj sloužící k odchycení a uzavření matky, popř. k izolování matky od včel

výleták, -u, m., část úlu (malá destička), která včelám usnadňuje přilet / přistání / výlet

vymetání, -í, n., odstředování medu z pláství

výtáčení, -í, n., oddělování medu od pláství a stáčení do sklenic / vybírání medu

Z

- zadovák,** -u, m., druh úlu přístupný zezadu
- zadýmit / zakouřit,** perf., užívání nástroje sloužícího k uklidnění včel
- zasouvák,** -u, m., druh úlu, který je vylepšený o zasouvák s oddělitelným plodištěm
- zavíčkovat,** perf., uzavření plné buňky voskovou zátkou
- zavíčkovaný / zavřený plod,** buňka s larvou uzavřená voskovou zátkou
- závoj,** -e, m., síťovaná ochranná část kukly
- zazimování / zimování,** -í, n., příprava včel na zimu
- zcukernatělý med,** med, ve kterém proběhla krystalizace a následná změna hustoty
- zednice,** -e, f., druh samotářské včely, která se zaměřuje na opylování ovocných stromů
- zlato,** -a, n., mladá generace včel
- zlatuška,** -y, f., druh včely, včela zlatá (*Apis dorsata*), též označení včely podle barevnosti
- značení,** -í, n., značení matky tečkou na hřbet, matka se značí z důvodu jejího snadnějšího hledání při prohlídce úlu
- zvápenatění,** -í, n., nemoc, kdy je larva napadena plísní
- zrnění,** -í, n., proces krystalizace medu

Ž

- žihadlo,** -a, n., žihadlo
- žihanec,** -nce, m., včelí bodnutí

6 ZÁVĚR

Cílem práce byl sběr jazykového materiálu včelařského prostředí a jeho následná jazyková analýza. Pro sběr jsem využila metodu tištěného a online dotazníku a metodu rozhovoru.

Při práci jsem se setkávala zejména se zájmovým včelařením, které bylo mnohdy generačně předáno. U mladých včelařů samouků jsem se často setkávala s převažující znalostí profesionalismů namísto slangových výrazů. To také potvrdilo jednu ze stanovených hypotéz. Důvodem může být to, že včelaření je spíše individuální než týmovou činností. Mnoho včelařů studuje odbornou literaturu, která obsahuje pouze profesionalismy. Toto hledisko pak v diskusi mezi včelaři staví sociolekt do pozadí.

V první části analýzy jsem se zabývala sémantickým hlediskem nasbíraných slangismů. Jednoznačně nejvíce zastoupeným okruhem jsou názvy členů včelstva a názvy činností a dějů. Tím byla potvrzena i další hypotéza, kdy byl při klasifikaci jazykového materiálu nalezen poměrně velký počet synonymních výrazů. To opět může souviset s již zmíněnou individuálností v oboru. Výrazně zahrnuti jsou také expresivní výrazy, a to jak s příznakem kladným, tak s příznakem záporným. Několik nasbíraných výrazů bylo příliš vulgárních, proto jsou v práci raději vynechány.

Z hlediska slovnědruhového tvořila většinu nasbíraných sociolektismů substantiva.

V části o slovotvorbě včelařských slangismů byla potvrzena hypotéza o výskytu univerbizovaných výrazů a o častém výskytu metonymií. Včelařský sociolekt také obsahuje velké množství originálních domácích výrazů, a tak je přejímání z cizích jazyků zastoupeno jen okrajově, jako například u názvů druhů úlů a včel.

Včelařský slang obsahuje i mnoho specifických výrazů, což dokazuje i srovnání s jinými slangy. Interslangové výrazivo je tedy zastoupeno minimálně.

Na závěr bych ráda podotkla, že pro práci včelaře je znalost odborné terminologie důležitá, ale zároveň by se neměla opomíjet znalost sociolektu, neboť právě ten mnohdy tvoří kouzlo oboru.

7 RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývá sběrem a analýzou včelařského sociolektu.

V teoretické části je vymezen a definován pojem slang a sociolekt. Dále jsou zde řešeny otázky aspektů slangu, slangové slovtvorby apod. Krátká část teorie je věnována také historii včelařství na našem území.

V praktické části je nasbíraný jazykový materiál podroben analýzám a roztržiděn z hlediska sémantického, slovnědruhového a onomaziologického.

Klíčová slova: včelařský sociolekt, slang, včelařství, analýza, sběr jazykového materiálu

RESUME

The bachelor thesis deals with the collection and analysis of bee sociolect.

In the theoretical part, the concept of slang and sociolect is defined. A short part of the theory is also devoted to the history of beekeeping in our territory. Furthermore, the issues of aspects of slang, slang word formation, etc. are addressed.

In the practical part, the collected linguistic material is analyzed and categorized in terms of semantic, word-species and onomasiological aspects.

Keywords: beekeeping sociolect, slang, beekeeping, analysis, collection of linguistic material

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BERÁNEK, V. *Včelařská encyklopedie*. 2. vydání. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1956.
- BRENNER, O. *Včelař začátečník*. 3. vydání. Praha: Jednota včelařů, 1948.
- CRAMP, D. *Včelařství: obrazový průvodce*. 2. vydání. Čestlice: Rebo, 2014.
- DRAŠAR, J. a kol. *Včelařství*. 1. vydání. Praha: SZN, 1978.
- GREPL, M. a kol., *Příruční mluvnice češtiny*. 1. vydání. Brno, 1995.
- HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- HRDINA, Č. *Včelařská abeceda*. Praha: A. Neubert, 1928.
- HUBÁČEK, J. *Malý slovník českých slangů*. 1. vydání. Ostrava: Profil, 1988.
- HUBÁČEK, J. *O českých slanzích*. 2. vydání. Ostrava: Profil, 1981.
- HUBÁČEK, J. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971.
- HUGO, J. a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. 4. vydání. Praha: Maxdorf, 2020.
- CHÝLOVÁ, H. *Sborník z přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003*. Plzeň: PF v Plzni, 2005.
- CHÝLOVÁ, H. *Sborník z přednášek z VIII. konference o slangu a argotu v Plzni 26. – 27. února 2008*. Plzeň: PF v Plzni, 2008.
- JANOTKA, M. a LINHART, K. *Zapomenutá řemesla: vyprávění o lidech a věcech*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1984.
- KLIMEŠ, L. *Komentovaný přehled výzkumu slangu v Československu, v České republice a ve Slovenské republice v letech 1920 – 1996*. 1. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1997.
- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z konference o slangu a argotu v Plzni v září 1977*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1978.

- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z II. konference o slangu a argotu v Plzni 23. – 26. září 1980*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1982.
- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 27. ledna 1984*. Plzeň: Pedagogická fakulta, 1987.
- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. – 12. února 1988*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995.
- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z VI. konference o slangu a argotu v Plzni 24. – 25. září 2003*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1995.
- KLIMEŠ, L. *Sborník přednášek z VII. konference o slangu a argotu v Plzni 15. – 16. září 1998*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2005.
- KOL. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002.
- KOL. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vydání. Praha: Lidové noviny, 2012.
- NEPRAŠ, J. *České včelařství*. 1. vydání. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1971.
- SUK, J. *Několik slangových slovníků*. 1. vydání. Praha: Pragma, 1993.
- ŠEFČÍK, J. *Začínáme včelařit*. 1. vydání. Praha: Grada, 2014.
- ŠKROBAL, D. a kol. *Včelařův rok*. 3. vydání. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1970.
- VESELÝ, V. a kol. *Včelařství*. 2. vydání. Praha: Brázda, 2003.

9 PŘÍLOHA 1 (dotazník)

Mluva včelařů - výzkum sociolektu

Důležité informace úvodem:

O co se jedná?

Dotazník slouží jako sběr jazykového materiálu pro bakalářskou práci na téma “Mluva včelařů - výzkum sociolektu”.

Co je sociolekt / slang?

Jedná se o formu jazyka, která je užívána v určité sociální skupině (zájmové, profesionální) daného jazykového společenství. Tyto nespisovné výrazové prostředky jsou ve skupině užívány kvůli praktické funkci.

Co se od Vás očekává?

Vaším úkolem je zodpovědět otázky týkající se včelařského sociolektu. Sociolekt (slang) může být ovlivněn věkem, tradicí, oblastí apod. Prosím o uvádění slangových výrazů, které běžně užíváte, které jste zaslechli, “vyrostli” s nimi, přejali od prarodičů apod. (např. “propolis” – slangově “drobenka”).

Dále bych chtěla poprosit o vysvětlení těchto slangových výrazů a pokus o objasnění původu daného slova (odkud ho znáte, co znamená, jak vzniklo...).

Vyplňte prosím své osobní údaje

Pohlaví: (žena / muž)

Rok narození: (pouze rok nebo alespoň desetiletí)

Místo bydliště: (pouze město / region / kraj / okres...)

Jakou formou se včelaření věnujete? (profesionálně / rekreačně)

Jak dlouho se včelaření věnujete / od kdy?

Jak jste se ke včelaření dostal/a?

Čerpal/a jste někdy z nějaké odborné literatury o včelaření? Pokud ano, z jaké? Jaké další zdroje ke včelaření užíváte?

Otázky

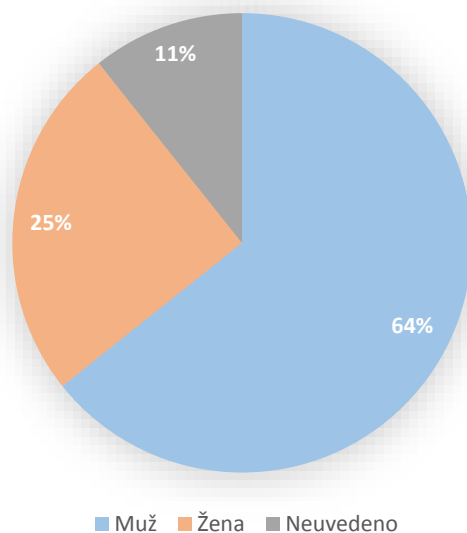
1. Jaký název užíváte pro místo, kde včely chováte?
2. Užíváte nějaká jiná označení pro úly (především podle druhů úlu)? Jaká?
3. Jaká označení užíváte pro jednotlivé části úlu?
4. Jak nazýváte jednotlivá včelařská náčiní a pomůcky?
5. Jak nazýváte části včelařského obleku – případně oblek jako celek?
6. Jak nazýváte výrobu, zpracování či další činnosti se včelími produkty? (např. vybírání medu apod.)
7. Jak nazýváte určité Vámi konané činnosti a děje? (např. kontrolování včelstva, krmení ...).
8. Jaká označení užíváte pro včely podle jejich funkce v úlu?
9. Jaká užíváte označení pro včely podle jejich vývoje – jak nazýváte samotná vývojová a životní stádia?
10. Jak nazýváte druhy larev / kukel / plodu?
11. Jaká znáte označení pro včely podle druhu. (např. včela medonosná kraňská ...)
12. Jaká slova užíváte pro pojmenování částí těla včel?

13. Jak nazýváte určitá období včelařského roku a jaká slova užíváte pro případné specifické činnosti včel během dané části roku?
14. Jaká užíváte označení pro děje a činnosti v úlu? Např. jaká označení užíváte pro zvláštní, netypické / příznivé / nepříznivé chování včel v úlu (agresivita, pasivita, úhyn ...)?
15. Jaká označení užíváte pro nepříznivé nebo naopak i příznivé děje kolem úlu – děje způsobené okolím?
16. Jaká označení užíváte pro včelí choroby?
17. Existuje nějaké zvláštní označení pro včelí bodnutí?
18. Znáte nějaký název pro včelaře, skupinu včelařů apod.?
19. Existuje nějaké označení pro místo, kde např. vytáčíte med, uchováváte včelařské potřeby a pomůcky apod.?
20. Jaká označení užíváte pro jednotlivé druhy medu?
21. Jaká označení užíváte pro jednotlivé včelí produkty?
22. Ve spojení s úhynem včel, by se prý mělo místo často užívaného hanlivého výrazu “chcípnout”, užívat výraz “umřít, zemřít”. Slyšel/a jste o tom? Je toto tvrzení pravdivé? Proč myslíte, že tomu tak je / není?

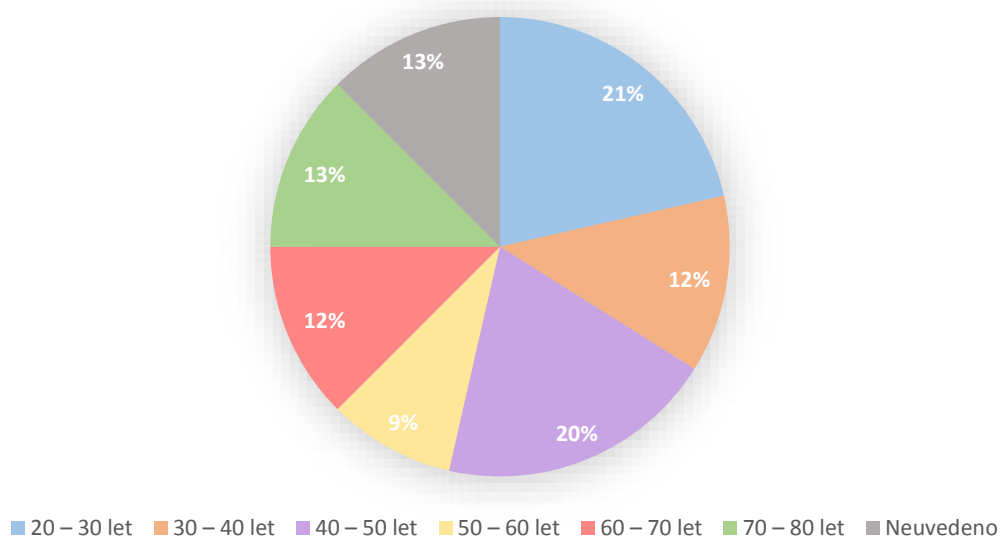
Děkuji za Váš čas a spolupráci.

10 PŘÍLOHA 2 (grafy vybraných odpovědí)

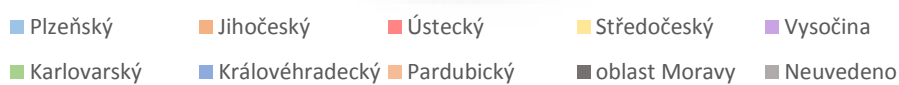
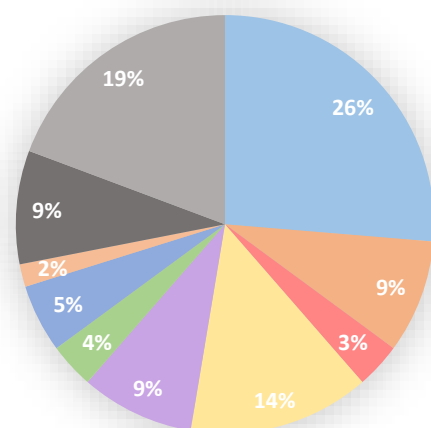
Pohlaví

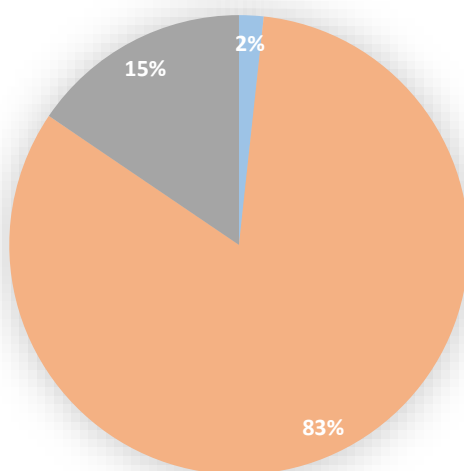
Věkové rozmezí

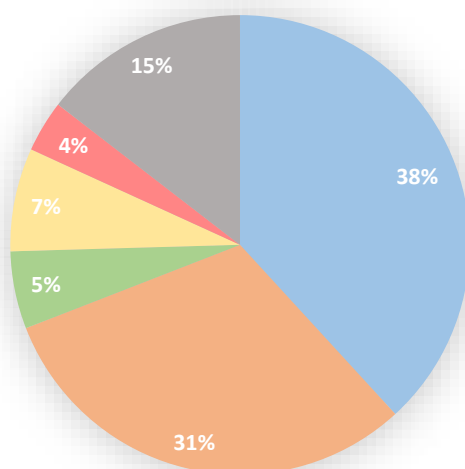
Kraj

Forma včelaření

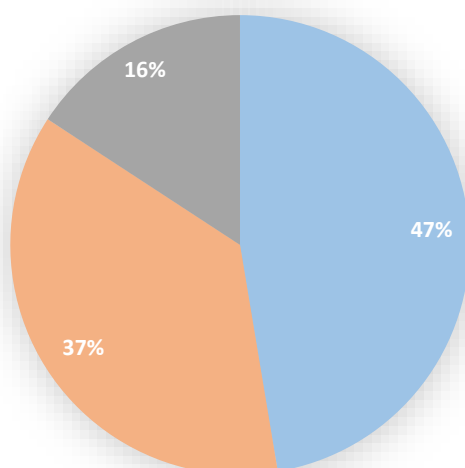

Doba provozování činnosti

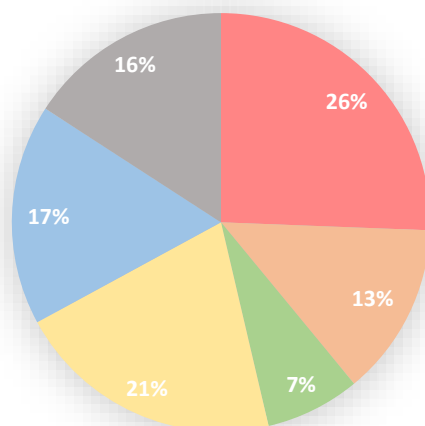
■ do 10 let ■ do 20 let ■ do 30 let ■ do 50 let ■ 50 + let ■ Neuvedeno

Podnět pro činnost

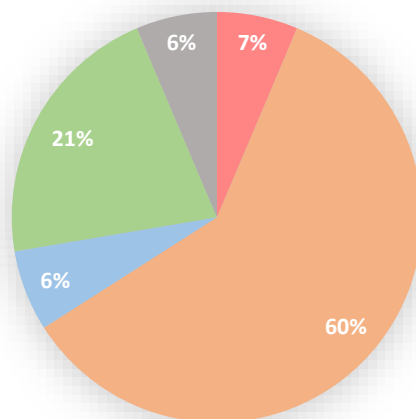
■ Rodinná tradice ■ Vlastní zájem ■ Neuvedeno

Zdroje informací

■ Odborné publikace a příručky ■ Časopisy ■ Přednášky a kurzy
■ Internet a sociální sítě ■ Přátelé / rodina ■ Neuedeno

Ve spojení s úhynem včel, by se prý mělo místo často užívaného hanlivého výrazu “chcípnout”, užívat výraz “umřít, zemřít”. Slyšel/a jste o tom? Je toto tvrzení pravdivé? Proč myslíte, že tomu tak je / není?

■ Užíváno pouze včelaři ■ Projev úcty ■ Neznám ■ Používán úhyn apod. ■ Neuedeno

